



ICOMOS HÍRADÓ

a Magyar Nemzeti Bizottság közleményei

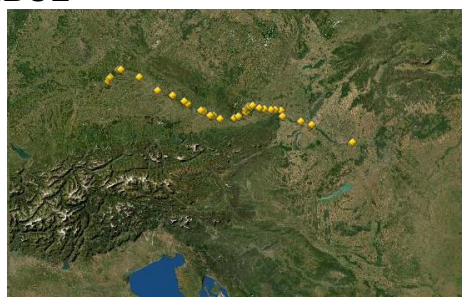
29. évfolyam —4. szám

2021. augusztus hó

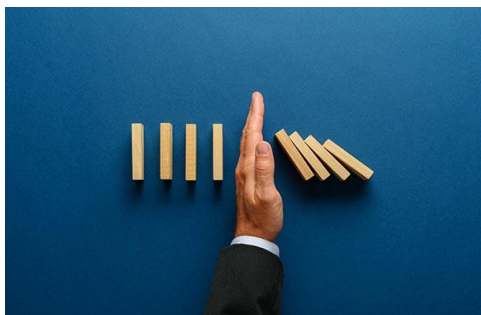
A TARTALOMBÓL



Verespatak világörökségi helyszín lett!



A Danube Limes világörökségi nevezés helyzete 2021-ben



Értékváltás – értékválság



Konferenciák online és hibrid módon 2021 nyarán



Fiatál Műemlékvédők Fóruma - Győr



Felhívás a 2022-es tagdíj rendezésére



Búcsúzunk...

Elhunyt Marosi Ernő, Ráday Mihály, Rády Ferenc



Felhívások és közlő, előjegyezhető programok

Verespatak világörökségi helyszín lett!

Verespatak (Roşia Montană) az erdélyi Érc-hegység nevezetes helye, ahol már évezredek óta mosták, bányászták az aranyat és más fémeket. A környék nyersanyaggazdagsága már a bronzkorban és a szkíták korában is megmutatkozott, amit a bőséges aranyleletek és Hérodotosz leírása bizonyít. Ezeket a lelőhelyeket aknázták ki a dákok is, akik a görög tetradrachma mintájára Koszón-feliratú aranypénzt vertek. Amikor a rómaiak Traianus vezetésével két hadjáratban leigázták Decebal király népét, az áruló dák főember, Bikilis révén hozzájutottak a gondosan elrejtett óriási aranykincs egy részéhez. A császár elsősorban ebből finanszírozta római forumának, a legékesebb és leghatalmasabb császárforumnak az építését. Az elrejtett értékek nagyságára utal az, hogy szórványos, de hiteles források szerint negyvenezernél is több Lysimachos-aranyérem került elő 1543-ban a Sztrigy-patakban. Az aprólékos munkával rekonstruált eseménysor arra vall, hogy Fráter György Castaldo általi meggyilkolásában is szerepet játszhatott az alvinci kastélyban őrzött kincslelet, amely ezután örökre eltűnt.¹

Az újkorban egyre nagyobb mértékben folyt az arany kitermelése, míg a 20. században, különösen annak



második felében megindult a külszíni fejtés és a nemes fém nátriumcianiddal való kinyerése. A Cetațe nevű hegy Verespatak fölött hatalmas kráter-szerű sebével inkább emlékeztet egy vulkánra, mint egy hegyre. Míg ez a hegy az eddigi külszíni bányászás következtében a kutatás számára elveszett, a Kirnik (Cârnic) hegy mintegy 200 m vastagságban való letarolását a Roşia Montana Gold Corporation (RMGC) tervezte meg a kétezres évek elején. A vállalkozás 80 %-ban a kanadai Gabriel Resources tulajdona, a román állam csak 18 % részesedéssel rendelkezett benne. A vegyes vállalkozás nagyszabású bányászati terve során Verespatak nagyobb részének a

főszámolásával, valamint a Kirnik-hegy robbantásos feltárásával mintegy 300 tonna aranyhoz és 1600 tonna ezüsthöz szerettek volna jutni. A terv fontos eleme volt, hogy a szomszédos völgyet, amelyben Corna/Szarvaskő falu van, teljes egészében elárasztották volna mérgező cianidos zaggal. A méregtő 182 méteres gátját meddőközetből építették volna meg, ami átszakadása esetén négy ország (Románia, Magyarország, Szerbia, Bulgária) hatalmas területeit mérgezte volna meg, elpusztítva az Aranyos, a Maros, a Tisza és a Duna élővilágát.

Verespatakon több műemléki együttes, védett övezet van, köztük a református és az unitárius közösség temploma. Védett terület ezen kívül a Bányászati Múzeum magját alkotó római bányajárat és környéke. Régészeti védeltsége van több római települési egységnek és temetkezési helynek, valamint a Katalin akna (Cătălina Monuleşti, a viaszostáblák lelőhelye) és a Kirnik hegy római bányajáratának.



Verespatak – unitárius templom



Verespatak - bányajárat

Az RMGC számos házat megvásárolt a faluban. A lakókat máshová telepítette, de a házakat sorsukra hagyta, csak a település közepén újjátott fel néhány épületet. Mindezzel elérte, hogy a település lakossága jelentősen megcsappant. Finanszírozta a régészeti felméréseket és ásatásokat, valamint ezek valóban

¹ J. Makkay: The treasures of Decebalus. Specimina nova X 1994 [1995], 151-215.

értékes eredményeinek három kötetben való megjelentetését, ám ezzel nem azt érte el, hogy immár megnyílt az út a külszíni bányászat előtt, hanem arra hívta föl a figyelmet, hogy még mennyi értékes emlék rejlik Alburnus Maior római bányásztelepülés földjében.²



Verespatak – régi ház



Verespatak – romos ház

A legfontosabb emlékegyek ehhez a településhez kapcsolódik. Egyedülálló az a sok kilométer hosszú, legnagyobb részben feltáratlan tárnarendszer, amelyet a Dalmatiából és Macedoniából Daciába telepített bányászok vágtak a hegyek gyomrába a Kr. u. 2. és 3. század folyamán.



Verespatak – római tárna



Verespatak – római tárna - rétegek

E telepéseket, Alburnus Maior lakóit a tucatszám előkerülő fogadalmi oltárokból és sírkövekből, valamint a Kr. u. 167-ben a bányajáratokban elrejtett viaszostáblákon rögzített szerződésekből ismerjük. Ezek az unikális feliratok önmagukban is kiemelkedő jelentőségűek, de az egész leletegyüttes, amelynek révén Alburnus Maior 2. századi lakóinak életét hihetetlen pontossággal lehet követni, olyan kivételes dolog, amely sehol másutt a római világban nem fordul elő.³



római oltár



római sirtábla



római kőtár

² P. Damian (ed.), Alburnus Maior I. Bucharest 2003; M. Simion – V. Apostol – D. Vleja, Alburnus Maior II. Bucharest 2004; P. Damian et al., Alburnus Maior III. Cluj-Napoca 2008.

³ CIL III p. 924-959 = I. I. Russu in: IDR I 1975, Nrs. 31-55. A legtöbbet a Magyar Nemzeti Múzeum őrzi. – Ld. Pólay E., A dáciai viaszostáblák szerződésai. Budapest 1972.

A bányászat terv megvalósulása esetén azt eredményezte volna, hogy az aranyat rejtő hegyek részben eltűnnének, a természet és a táj gyökeresen megváltoznának, a meddő kőzetből épített gáttal elzárt völgyben felgyűlt mérgező zagy állandó veszéllyel fenyegetne, Verespatak néhány épület és műemlék temploma kivételével eltűnne, a római Alburnus Maior bányásztelepülés régészeti maradványai legalább 90 %-ban pusztulnának el anélkül, hogy feltárásukra és megismerésükre sor kerülhetne, az antik bányajáratok elpusztításával pedig további régészeti leletek, köztük esetlegesen viaszos táblák semmisülnének meg.

A nemzetközi szakmai közvélemény határozottan nyilvánította véleményét az ügyben. A kivételes értékekre mutatott rá az a tiltakozó levél, amit a néhai Alföldy Géza professzor (Heidelberg) kezdeményezésére világszerte 1056 régész, ókortörténész és műemléki szakember írt alá 2001-ben. A Román Tudományos Akadémia a beruházás ellen foglalt állást, de a romániai régészek és műemléki szakemberek is nagyrészt ezt tették. Igen aktív és eredményes ellenállást fejtett ki az Alburnus Maior Egyesület (Roşia Montana).

E sorok szerzője 2002-től kezdve foglalkozott Verespatak ügyével. Az ICOMOS közgyűlésein (2002 - Madrid, 2003 - Victoria Falls, 2004 - Budapest, 2005 - Xi'an, 2008 - Quebec, itt I. Iamandescuval közösen) készített elő határozati javaslatot, amit a közgyűlések minden esetben megszavaztak. Ezekben az ICOMOS kifejezte aggodalmát, javasolta a terv újragondolását, illetve ajánlotta föl szakmai segítségét egy ésszerű és a kulturális örökségvédelem szempontjait is figyelembe vevő alternatíva kidolgozására, a világörökségi értékű helyszín megóvására. Első ízben egy, a helyszínen szervezett meghallgatáson fogalmazta meg e sorok szerzője azt, hogy Verespatak világörökségi helyszín lehetne: „He also emphasized the willingness of ICOMOS to take part in searching a generally acceptable solution. As mentioned, it should be found – regarding the natural values as well – in the cultural tourism of the region, with Alburnus Maior worth to be a world heritage site.”⁴ E véleményét a későbbiekben többször megismételte,⁵ és örömmel nyugtázta, amikor értesült arról, hogy a román örökségvédelmi szakemberek részéről megindult ennek a lehetőségnek a kidolgozása.⁶



⁴ Report on the visit of an official European Parliamentary Delegation to Roşia Montană, Romania, 12 December 2003, about Gabriel Resources Roşia Montană gold mining project, given by Zs. Visy, representative of ICOMOS on this occasion.

⁵ Visy Zs., Statement to the Romanian Minister of Culture. In: Heritage at Risk. ICOMOS World Report 2002/2003 on Monuments and Sites in Danger. München 2003, 176; Visy Zs., Verespatak kultúrtörténeti kockázata. Magyar Nemzet 2006.09.08; Visy Zs., A kulturális örökség mint eleven, megújító erő. Verespatak példája. ICOMOS Híradó 15/5, 2007. október-november, 13-14.

⁶ Zs. Visy, World Heritage. Some considerations about Hungary and the Carpathian region. In: Orbis antiquus. Studia in honorem Ioannis Pisonis. Cluj-Napoca 2004, 920-923. „it is to be greeted that there is a Rumanian initiative to nominate this site to be chosen for a World Heritage site”; Visy Zs., Verespatak/Roşia Montană (Alburnus Maior) kálváriája. Múzeumi Hírlevél XXV/6, 2004, 200-202.

A kulturális örökségnek, azon belül a római régészeti örökségnek tehát nagymértékben megnőtt a jelentősége, beigazolva azt a korábban gyakran hangoztatott véleményt, hogy a kérdés megoldásának a kulcsa elsősorban a kulturális örökségben rejlik. A kulturális örökség az, amelyik – természetesen a természeti értékek messzemenő bevonásával – hosszú távon lenne képes biztosítani a térség lakói megélhetését a kulturális és természeti turizmus eszközeivel, különösen akkor, ha a helyszín a román állam jelölésével és az UNESCO Világörökségi Bizottsága döntésével felkerül a világörökségi listára. Így nem csak néhány száz ember 15 évre, hanem a falu lakóinak nagy része hosszú távon, nemzedékek hosszú során át képes megélni szerény módon a hely kivételes kulturális és természeti értékeiből.⁷

Az engedélyezési eljárás bonyodalmai, a régészeti védettség törvényi szabályozásának fordulatossá változásai, a beruházást ellenző mozgalmak és tüntetések, a szakmai szervezetek megfontolásai, és nem utolsó sorban az ICOMOS állásfoglalásai hatására egyre érlelődött az RMGC-vel kötött szerződés felmondása és a helyszín világörökségi nevezése D. Ciolos kormányában. 2016. februárjában Verespatak felkerült Románia világörökségi várományosi listájára,⁸ amihez e sorok szerzője levélben gratulált a miniszterelnöknek.⁹ A nevezési dokumentációt 2017. januárjában terjesztette Románia a Világörökségi Központ elé. A nevezés elbírálása ugyanebben az évben megtörtént, és kedvező eredménnyel járt, bár a helyszínt állapota miatt az ICOMOS nyomban a veszélyeztetettségi listára javasolta tenni. A döntés a Világörökségi Bizottság 2018-ban Manamában (Bahrein) rendezett ülésén született volna meg, ha az ügy tárgyalása során az új kormány helyettes államtitkára nem vonta volna vissza a nevezést. Indoklásában a kanadai Gabriel Resources által a román állam ellen indított 4,3 milliárd dolláros kártérítési perre hivatkozott. A bizottsági döntés hosszas vita után magyar kezdeményezésre nem a súlyos *deferral*, hanem az enyhébb *referral* lett. Ennek értelmében a nevezés három éven belül visszahozható, és ebben az esetben az eredeti értékelés és javaslat szerint dönt a bizottság. Újabb kormányváltást követően erre 2020 januárjában került sor, de ebben az évben az elmaradt a Világörökségi Bizottság ülése. 2021-re ismét kiéleződött a helyzet, ismét felmerült a kártérítési perre való hivatkozással a visszavonás lehetősége. Ha ez megtörtént volna, elesett volna Románia a *referral* által nyújtott kedvező lehetőségtől, egy későbbi időben új nevezést kellett volna készíteni. Miután mégsem került sor visszavonásra, a Világörökségi Bizottság az ICOMOS 2018-ban készített javaslata alapján kulturális táj kategóriában felvette Verespatakot a világörökségi helyszínek közé, és egyben veszélyeztetettnek nyilvánította azt. Minden remény megvan tehát arra, hogy Verespatak/Roşia Montană területén meginduljon a helyreállítás és a fejlesztés, amihez az Európai Unió bizonyára jelentős anyagi forrásokat bocsát rendelkezésre.

Visy Zsolt



⁷ Visy Zs., Verespatak kulturális örökségének kockázata. Előadás, Budapest, Képviselők Háza, 2012.04.23.

⁸ Roşia Montană listed as UNESCO World Heritage candidate: Roşia Montană, 5 February 2016 – Romania's ministry for Culture has added Roşia Montană on the country's tentative list of UNESCO World Heritage sites.

⁹ Letter, written to Dacian Ciolos, prime minister of Romania, 2016.12.22: While congratulating on this important decision with a new vision towards the cultural and ecological values of Roşia Montană, allow me to ask you to submit the nomination dossier to the World Heritage Centre soon.

Csomay Zsófia Ybl-díjas építész, belsőépítész 2021 márciusában a Telex.hu oldalán megjelent „Műemlékvédelem helyett történelemhamisítás folyik” vitaindító cikkéhez (<https://telex.hu/velemeney/2021/03/23/muemlekvedelem-budapest-budai-var>) az alábbi hozzászólást tesszük közzé:

ÉRTÉKVÁLTÁS - ÉRTÉKVÁLSÁG

A műemlékvédelemről és a rekonstrukcióról szóló vita szerencsésen terebélyesedik. Hozzászólásokat olvashattunk nagy felkészültségű és elismert kollégáktól, akik habitustól és szerepvállalástól függően igen eltérően értékelik a kialakult helyzetet. A vitát nyomon követve azonban már a szerző neve nyomán lehet tudni, hogy kit milyen elvek mozgatnak.

Jellemző, hogy a vita is műemlékvédelem címmel jelenik meg, miközben a rekonstrukció a központi téma. Ez a műemlékvédelem egyik szeletének, a helyreállítás speciális - a vitát kiváltó esetek kapcsán inkább azon túli része, mert másolatok újraépítéséről szól.

Eközben műemlékvédelmünk helyzetéről is több gondolat olvasható, ami önmagában lényegesen nagyobb, átfogó szakterület. Topográfiai és egyéb tudományos kutatások, az értékek feltérképezése, a dokumentumtárak kezelése – gazdagítása, a nyilvántartás, az oktatás, a közösségek képzése, a társadalmi kapcsolatok, a háttér építése, a nemzetközi kapcsolatok tudományos ápolása nélkül nem lehet eredményes és megalapozott műemlékvédelemről beszélni. A műemlékvédelemnek további fontos feladata a helyszín problémáinak kezelése, a tulajdonosok és a közösségek szakmai segítése, orientálása céljaik megvalósításában, sőt az ösztönzőrendszerek kezelése is ide tartozik. Ennek a hatalmas feladatnak csak egy (de igen fontos) része a műemlékhelyreállítás, a közösség leginkább ezen keresztül érezheti történelmi kulturális örökségeink jelentőségét. Szerepvállalása alapján a műemlékvédelem a ma örökségvédelmi hatóságaként nem azonosítható, sőt még az azóta megszűnt és fontos, hajdan volt felügyeleti feladatának sem tud eleget tenni.

A műemlék és helyreállítása – adottságától függően - kapcsolatban van a műemlékvédelem minden területével. Egészen más feladat, mint egy új épület építése. Példaértékű helyreállítások a műemlékvédelemben jártas tervezők és a műemlékvédelem kutatóinak, felügyelőinek együttműködéséből születhettek a helyi közösség, a tulajdonos partnerségével.

A műemlékhelyreállítások módszertanát lehet, de a döntéseket és a megoldásokat nem lehet fekete-fehér jogszabályokkal körülírni. El kell fogadni, hogy a műemlékvédelem interdiszciplináris tudomány! Nem lehet demokratikus szavazás útján megtalálni a legjobb megoldásokat. Ez egy kívülálló, vagy bárki befektető számára érthetetlen, de még a bíróság számára is az. A műemlékeket érintő ritka döntések is mind azt igazolják, hogy a jogszabályok alapján döntenek (nem is tudnak mást tenni) a legtöbb esetben függetlenül az értékek megőrzésével kapcsolatos alapvető társadalmi követelményektől. Minden helyzet, minden környezet és épület más, egyedi szakmai döntést kíván. Éppen ezért a műemlékvédelemnek nincsenek kategorikus követelményei, hanem ajánlásai és elvei vannak, ezeket kell mérlegelni megfelelő tudományos felkészültséggel, helyreállítások esetén pedig építész tehetséggel megoldani.

„A régi állapot és a hiteles dokumentumok tiszteletben tartására támaszkodik, de megáll ott, ahol a hipotézis kezdődik. Ami a feltevésen alapuló beavatkozásokat illeti: az esztétikai vagy műszaki okból elkerülhetetlennek minősített mindennemű kiegészítés építészeti beavatkozásnak minősül, s mint ilyen korának jegyeit kell magán viselnie...”

„A műemlékek védelme kiterjed az arányainak megfelelő környezet védelmére is...” A sokak által csak emlegetett, de nem ismert Velencei Karta 1964-ben kiadott ajánlásainak érvényességét azóta többször is megerősítették. Ma is érvényben van a műemlékvédelem két alapvető követelménye – a hitelesség és a védett helyszín környezetével együtt való sértetlensége.

A korábbi írásokban is emlegetett történelmi érték és az emlék keveredését könnyen szét lehet választani. Ami hiteles, csak az hordozhat történelmi értéket. A fennmaradt eredeti anyagok és szerkezetek, az eredeti technológiák a kordokumentumok, legfőbb történelmi forrásaink. Ezek hordozzák azt az információt, ami igazolja az épület történetiségét. Minden kor felkészültebb és újabb vizsgálati módszereivel más, és újabb információkhoz juthat. Ha egyértelműen megállapítható minden periódus kora, a későbbi korok kutatói is az eredeti értékeket vizsgálva mondhatnak koronként értékítéletet. (Lehet, hogy a Salamon torony helyreállítása mai szemmel sokakban ellenérzést vált ki – ízlés dolga. Viszont az előzőek szellemében pontosan a választott

megoldás miatt nyílik lehetőség az esetleges vitára és az eredeti maradványok újraértékelésére. Ha akkor a ma propagált rekonstrukció felé hajlik a helyreállítás, akkor sok évtized elmúltával nem lehetne ugyanaz a lehetőségünk.)

A múzeumban összegyűjtött műtárgyak és másolatok vannak, míg a műemlékek eredeti helyükhöz és környezetükhöz kötöttek. Magát a fennmaradt történeti emléket nem lehet környezetétől függetlenül kezelni. A léptéknek és építészeti-, táji adottságnak megfelelő környezet sértetlenségének biztosításával a helyszín eredeti érvényesülése, feltárulkozása és tájban, - településszerkezetben betöltött jelentősége mutatható be. Azonban egy történeti települési együttesben is lehetnek olyan hiátusok, amelyek pótlása a nagyobb összefüggések értelmezhetősége miatt válhat szükségessé. Sok függ az aránytól és a beavatkozás léptékétől, de a pótlásnak elsődlegesen a meglévő hitelesen fennmaradt értékek értelmezésének, bemutatásának megerősítését kell szolgálnia. (Ez lehet eredeti helyére visszahelyezett eredeti elem (anastylosis), vagy egy épületem, épületrész újraépítése a műemlék teljesebb értelmezhetősége érdekében. Műemlékvédelmi mérlegeléstől és építészeti döntéstől függ az eredeti formahasználat, vagy az elvonatkoztatás építészeti útjának választása.) Foghíjak esetében világszerte a környezeti adottságokhoz, az építészeti ritmushoz, arányhoz, anyaghasználathoz,... stb. alkalmazkodó, színvonalas kortárs megoldások bizonyultak a legszerencsésebb megoldásoknak. A település fejlődésfolyamata is ezt a gyakorlatot kívánja.

Műemlékvédelmi szempontból a műemlék előre lehatárolhatatlan környezete is érintett helyszínné válhat még akkor is, ha az építés közvetlen környezetében nincsenek egyedileg védett értékek. Egy távoli helyszín is hatással lehet a műemléki értékre (lásd osztrák szélkerekek és a Fertő-tó kérdése). Ezért van ország, ahol egy műemlék ötszáz méteres körzetében minden építkezést a műemlékvédelem intézményével egyeztetni kell!

Ma minden műemlékhelyreállítást érthetetlenül rekonstrukciónak neveznek. Aki az alapfogalmakkal tisztában szeretne lenni, annak ajánlom Fejérdy Tamás: A műemlékek megőrzési állapotával kapcsolatos műemléki beavatkozások fogalomtára c. írását az ICOMOS Híradó 2020/1-es számában.

A rekonstrukció újraépítés. Újraépíteni mindent lehet. Ez azonban nem építészeti-, hanem komoly felkészültséget és építéstörténeti-építészettörténeti formaismeretet megkövetelő magas színvonalú mai építési feladat. Történeti formák alapján a jelen épít egy új másolatot. Ez csak akkor lehet műemlékvédelmi kérdés, ha a gondolat egy autentikus helyen, egy meglévő történeti együttes értelmezhetőségének az érdekében vetődik fel.

Ha a másolat épülhet eredeti helyén épül, csak arányosan egy teljesebb történeti együttes értelmezésének a kiegészítését, vagy értelmezését segítheti. De az hamisítás, ha ez egy kicsit másképp, egy kicsit arrébb - arra hivatkozva, hogy időközben megváltozott a környezet - más környezeti kapcsolatokkal valósul meg. (Más a helyzet, ha a másolat nem is az eredeti helyén épül fel. Ilyen pl. a Szabadság-híd másolata Kínában, a Disneylandban is sok minden előfordul. Megint más a skanzenek műtárggyá váló áttelepített eredeti épületei.)

Elsősorban romok kapcsán kerül előtérbe a rekonstrukció kérdése. Megkülönböztetünk történeti romot és kortárs romot. Ez utóbbi háború, vagy környezeti katasztrófa pusztításának a következménye. Ezek esetleges közvetlen újraépítésekor újabb korok nem hagyhattak közbenső építési nyomot az emléken és környezetén, a hely szellemi folytonossága biztosított. (Ilyen a sokak által rosszul hivatkozott Varsó esete. A város kegyetlen elpusztítása utáni újraépítés a szellemi folytonosságnak köszönhetően a lengyel identitástudat helyreállítását demonstrálta. Az épületek eredeti környezeti összefüggésüknek megfelelően kerültek visszaépítésre - már az ellenállás alatt tudatosan szervezett felmérési és fotódokumentáció felhasználásával.)

Régi, ismeretlen épületek maradványai alapján készülő elvi rekonstrukció komoly szakmai felkészültséget kíván. Ahány kiváló szakember, annyi feltételezésre jut ugyanazokból a maradványokból. Az elvi rekonstrukció így csak feltételezés maradhat. Bizonyosat felelős tudós nem állíthat, csak azt mondhatja, hogy akár ilyen is lehetett.

Az építészet sajátossága, hogy megépíteni csak egyet lehet, viszont az építés bizonyosság! A történelemtudomány új adat birtokában újraírhatja a történelmet, az építészet ezt nem teheti meg. A látogató a megépített egyet látja és véli saját múltjának. Ezért súlyos erkölcsi kérdés, hogy hogyan kezeljük értékeinket. A rekonstrukció feltételezés, azonban a feltételezésnek nincs határa, a feltételezés további feltételezést serkent. (Volt eset, hogy a történeti épület rekonstruált tetőterébe tervezett szálloda (sic!) menekülési útvonalának biztosítására terveztek új későgótikus tornyot, hiszen ma ezt kívánja a tűzoltó!)

Az újraépítés, a teljes rekonstrukció csak építési korának világáról hordozhat információt. A 19. század purizmusa nem a középkorról, hanem a 19. századról szól, a harmincas évek tökéletes román stílusban épült templomai sem a magyar középkor méltatásáért születtek.

A budai vár építészeti együttese 1987-ben úgy lett világörökség, hogy különös értéknek tekintették a háború utáni korok saját hangvételű helyreállításait, foghíj beépítéseit, becsülve a háború utáni helyreállítás településszintű arányosságát, korának építészeti minőségét. Helyreállították a vári lakónegyedet, a Szentháromság tér arányosságát a volt pénzügyminisztérium túldimenzionált épületének visszafogott helyreállításával sikerült rendezni. Az utólagosan épült történeti település struktúrájától idegen utólagos

épületeket nem állították helyre. (Honvéd Főparancsnokság épülete, vagy mellette a három telken felépített, Külügyminisztériumként is használt túldimenzionált épület). A vári együttes polgárvárosi része visszanyerte arányait, a templomtornyok visszakapták meghatározó történeti jelentőségüket.

Sajnos a Királyi palotát és környezetét politikai okokból az akkor még lehetséges helyreállítás helyett tovább pusztították, a maradványokat a Vérmező feltöltésére használták. Később egy teljesen más kor, teljesen új szemlélettel 50-60 év nyomát hagyta az épületben. A vár átépítése az 50-70-es évek korának kiemelt építészeti programja volt, a vár történetének (sajnálatos) részévé, de most már szerencsére történeti korszakává vált.

A műemlékvédelemnek nem feladata korokat értékelni, de feladata minden kor értékeire felfigyelni és annak legjobbjainak védelmét biztosítani. Minden kor felül akarta és akarja írni közvetlen megelőző korát. Most a háború utáni épületeink vannak a legnagyobb veszélyben. (lásd Áramelosztó épülete, Vízmű Székház,... stb.)

Korábbi hozzászólók említették, hogy a ma védett épületeink véletlenül maradtak fenn. Ez igaz a régebbi korokat tekintve. A felgyorsult világban azonban a műemlékvédelemnek az is fontos feladatává lett, hogy a közelmúlt veszélyeztetett legjellemzőbb épületeinek biztosítsák a fennmaradás lehetőségét, és ne a véletlen szelektáljon.

Korunkat az újraépítési vágy jellemzi. Ugyanakkor érthetetlen, hogy a még meglévő eredeti értékeinket hagyjuk elveszni. A pillanatnyi tulajdonjog korlátlan lehetőséget biztosít évszázados történeti értékeink fölött, csak a pénzzel mérhető dolgok a meghatározók. Ez a fokmérője az ingatlanfejlesztés, a turizmus, az építőanyagipar, és a legkülönfélébb más iparágak eredményességének. Elsődleges cél eladni az újat, majd a még újabbat. A meglévő megbecsülésének, a helyi kultúra megőrzésének, ápolásának nincs profitja, ezért érdektelenné vált. Ez is vezetett „a fejlődést akadályozó kerékkötő” műemlékvédelem intézményének két évtizede húzóó és most felgyorsult megsemmisüléséhez. Bontanak, történeti településszerkezetet átalakítva telkeket vonnak össze, sokszintes tetőtterek épülnek sky bar-os kilátással, hogy egy minél nagyobb és minél „gazdaságosabb” épüljön a fejlődés jegyében.

A régi épületből jó, ha kulisszaként megmarad egy homlokzat, elbontják a tágas, festett, boltozott tereket, kidobják az ajtókat, ablakokat, korlátokat, egy hajdan volt jeles kultúra minden emlékét, amely újragyártására a mai ipar már képtelen. A műanyag ablakkal megújított történeti formákat mutató hőszigetelt homlokzat mögé gyorsan amortizálódó tucat szálloda, vagy iroda épül tucat terekkel, egyenszolgáltatással, történeti épület hamis látszatát keltve. Csak ott van fejlődés, ahol magasház meredezik? Az egyedülálló historizáló várost miért kell globalizált tucatépületekkel tönkretenni, amikor meglévő épületeinket is megmenthetnénk!? A bontásokkal lépcsőről-lépésre kiszorul a helyi lakosság, így tűnnek el a legfőbb értékei egy településnek. Minden épületet nem lehet megőrizni, nem is kell, de a település történetiségét meghatározó értékeiket kulturális érdek megőrizni. Egy épületet csak egyszer lehet lerombolni - későbbi újraépítés ide vagy oda, az végleg elpusztult.

Intézményi szakmai kontroll hiányában ma a műemlékhelyreállítás az építészeknek lett a feladata. A szakági partnereket már ők találják meg a megbízó által finanszírozott megvalósítandó programhoz. Valóban kérdés ez a szerepvállalás is, hiszen olyan helyen kapták a képzést, ahol nem kellett feltétlenül műemlékvédelmet, műemlékhelyreállítást tanulni, csak egyéni érdeklődéstől függő lehetőség a műemlékvédelem megismerése! (Van egyetem, ahol még az építészettörténet-oktatás jelentőségét is vitatja a szakma több jelese.)

A műemlékvédelem sok-sok évtized alatt kialakult és elfogadott szakmai szempontjaira azok szerint nincs szükség, akik nincsenek tisztában feladatával, vagy akik nem tartják fontosnak nemzeti kulturális értékeink sértetlen megőrzését. Műemlékvédelmi intézmény nélkül nem lehet az egész országban egységes szemléletű, tudományosan megalapozott hiteles értékvédelem. Ugyanakkor a műemléki értékeink felismerése és megőrzése kultúránktól függő, jövőnket is megalapozó lehetőség. A jól élhető történeti környezet a közösség identitástudatát erősíti, miközben a település egyedi karakterű fejlődését is biztosítja. A műemlékvédelem mindenkit érintő közös ügyünk!

Nagy Gergely



A Danube Limes világörökségi nevezés helyzete 2021-ben (FRE - DL West transnational serial nomination)

„Glückliches Bayern, Österreich und Slowakei, unglückliches Ungarn”

A Római Birodalom határa (*limes*) mintegy 6500 km hosszan húzódott három kontinensen át Augustus uralkodásától az 5. század derekáig, a Keletrómai Birodalom balkáni területén a 7 századig. A határvonal mentén épített erődöket, tornyokat és más katonai létesítményeket a *limes*-út kötötte össze. A határt a földrajzi és stratégiai megfontolásoknak megfelelően lehetőleg természetes akadály alkotta, sivatag, tenger, folyó vagy hegység. Ha ezek egyike sem állt rendelkezésre az adott térségben, mesterséges határvonalat, falat emeltek kőből, fából vagy földből. Átlag 30 *legio* (6000 katona) több száz segédcsapat (500-1000 katona), tengeri és folyami flotta, egyéb alakulatok, mintegy 400000 fős zsoldos sereg gondoskodott a birodalom biztonságáról Nagy Konstantin koráig, ezután pedig mintegy 600000 fős katonaság. A római hadsereg csaknem kivétel nélkül a határmenti tartományokban, ott is többnyire a határvonalon állomásozott. Feladata a birodalom biztonságának megőrzésén túl az időről-időre megindított hódító hadjáratok lefolytatása volt. A birodalom kiterjedése és határa ennek megfelelően többször változott, bár lényegét tekintve Róma mindvégig megmaradt a Földközi tengert övező szárazföld birtokosának. A *limes* nem tekinthető antik vasfüggönynek. Különösen békeidőben élénk gazdasági és társadalmi kapcsolatok alakultak ki a környező népekkel.

Pannonia és határvonalának kutatása mintegy 200 évre nyúlik vissza, több nemzedék tudósgárdája munkájának köszönhetően szép eredmények születtek. A magyarországi határszakasz monografikus feldolgozása 2000-ben született meg e sorok írója munkájaként. Ebben az összefoglalásban és katalógusban a saját ásatások (Intercisa, Lussonium, brigetioi menettáborok, több őrtorony és a *limes*-út) és a légitérészeti kutatások révén számos új lelőhelyet sikerült azonosítani, összesen mintegy 170 katonai létesítményt, valamint a *limes*-út mintegy 200 km-es szakaszát. Az elmúlt 20 évben sem szüneteltek a kutatások, amit több kötet és számos tanulmány igazol. Ezek a kutatások már részben a tervezett világörökségi nevezéssel összefüggésben születtek. 2011-ben létrejött a *Corpus limitum imperii Romani*, az *Union Académique Internationale* 80. nemzetközi akadémiai kutatási programja ugyancsak e sorok írójának vezetésével. A program alapja a több lépcsőben fejlesztett CLIR nemzetközi adatbázis. Ennek az adatbázisnak a világörökségi modulját használják évek óta a Danube Limes East országai (Horvátország, Szerbia, Bulgária, Románia) nevezési pályázatuk kidolgozásához, jómagam pedig az énlaki erődben folytatott ásatásokkal segítem elő ennek a helyszínnek a Dacia provincia ugyancsak készülő világörökségi limes-pályázatában való szerepeltetését.



Tokod – erődített raktárbázis



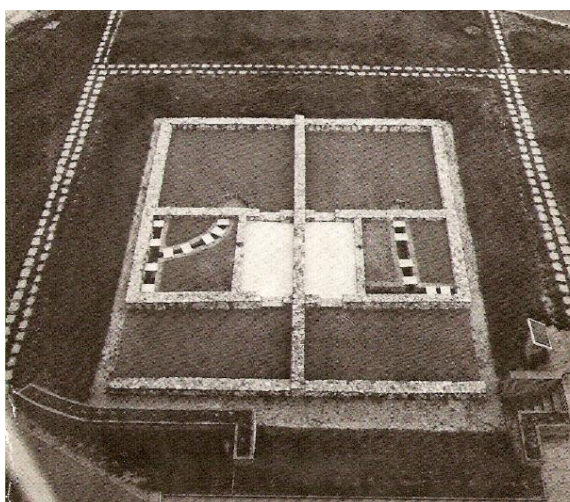
Visegrád, Sibrik-domb – római erőd



Leányfalu - őrtorony



Aquincum - polgárváros



Intercisa – padlófűtési ikerház



Intercisa – Mithras dombormű



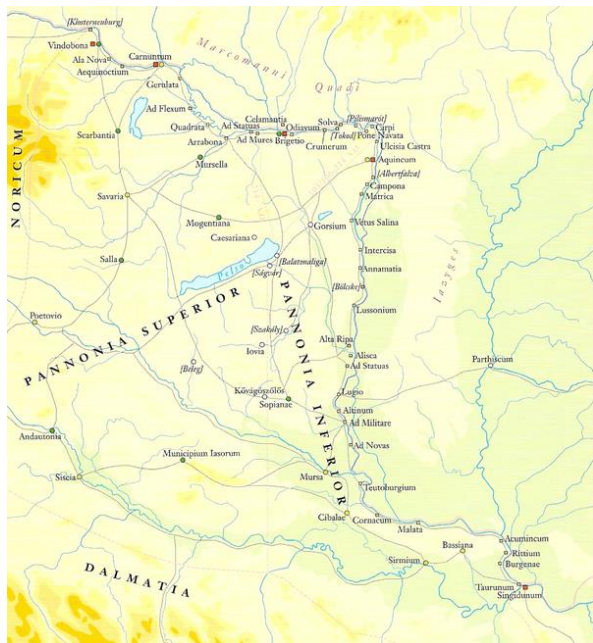
Intercisa - kapu



Lussonium Paks-Dunakömlőd – rekonstruált kaputorony

A Római Birodalom teljes határvonalának egységes világörökségi helyszínné való nyilváníttatására én tettem javaslatot 1999-ben. Elfogadása révén jött létre a *Frontiers of the Roman Empire* világörökségi helyszín 2005-ben, és lett része az 1987-ben bejegyzett Hadrianus fal, valamint a frissen bejegyzett Felsőgermániai-raetiai limes. Az újabb bővítésre az Antoninus fal 2008-as bejegyzésével került sor. Ezt követte volna a pannoniai limes közös magyar-szlovák nevezésként. A nevezésen az ezredfordulótól kezdve dolgozott a PTE Régészet Tanszéke, amihez 2005-2011 között két uniós pályázat biztosította az anyagi forrást. Mindkét pályázat elkészült, a Ripa Pannonica pályázat első változata a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal munkatársaival való együttműködésben 2011-ben. Munkánkat nagyban elősegítette a Pécsi Légitrégészeti Téka 2004-ben való megalapítása a Pécsi Tudományegyetemen. A felvételek nagy részét Otto Braasch Dr. h.c. 15 éven keresztül végzett önzetlen munkájának köszönhetjük.

2003-ban megalakult a Pozsonyi Csoport, európai szakembereknek a limes-világörökség ügyét összehangoló tudományos fóruma. 2004-ben Koblenzben tartott ülésünkön határoztuk meg a világörökségi nevezhetőség kritériumait, ami azóta is az ilyen nevezések vezérelve. Eszerint csak a Római Birodalom 2. századi (Traianus – Septimius Severus)



tényleges határvonala nevezhető, a provinciák belsejében lévő helyszínek nem. Ezzel szemben az adott határvonalon található korábbi és későbbi objektumok igen, beleértve a határvonalon található civil helyszíneket is.

A munka átmeneti megtorpanását követően a 2008-ban alapított Magyar Limes Szövetség kiadásában megjelentetett munka, Dr. Balogh Tamás és Dr. Karsai Árpád: Országos limes kulturális turisztikai fejlesztési koncepció c. tanulmánya hozott változást 2014-ben. Hamarosan kormányzati döntés született a *ripa Pannonica* világörökségi pályázat kidolgozására és benyújtására e sorok miniszteri biztosi irányítása alatt. Időközben azonban több változás történt a nemzetközi szinten. Ausztria és Németország is megkezdte pályázata kidolgozását, amelyet közösen terveztek benyújtani. Lényegesebb volt azonban az ICOMOS ittingeni határozata 2011-ben, amely módosította a Világörökség Működési Szabályzatát, és a sorozathelyszínek nevezési stratégiáját új alapokra

helyezte. A nemzetközi (*transnational*) világörökségi helyszínek létrehozását célzó pályázatok esetében nem támogatták a mai országhatárok szerinti pályázást, ehelyett a történelmi egységek szerinti szakaszolást részesítették előnyben. Ezen kívül elvárták, hogy az ilyen nevezések benyújtásának ütemezése történjen meg, belátható időn belül jöjjön létre a teljes sorozathelyszín. Még ennél is fontosabb volt az, hogy gyakorlati, kezelési okok miatt nem támogatták a Római Birodalom teljes limesének egyetlen világörökségi helyszínné való nyilvánítását, ehelyett önálló helyszíneknek a létrehozandó *Frontiers of the Roman Empire cluster*-be foglalását javasolták. Mindezek kidolgozására javasolták egy Tematikus tanulmány elkészítését. A 2016-ban az összes érdekelt európai ország szakembereinek részvételével több egyeztetésre került sor, amelynek eredményeként megszületett az elvárt és elfogadott nevezési stratégiai elveket tartalmazó tanulmány. Ennek alapján a négy nyugatabbi dunai ország egyesíti már részben elkészített nevezését, és azt önálló nevezésként nyújtja be elbírálásra. A négy keletbéli dunai ország később kidolgozandó közös nevezésébe fölvetett helyszínek ennek a helyszínek a kibővítéseként jelennek majd meg. Dacia limese önálló helyszíneként fog szerepelni, hasonlóan a Rajnai limeshez, amely Németország és Hollandia területén halad keresztül.

A DL West mintegy 1000 km hosszú Duna-szakasz Bad Göggingtől Kölkedig. A magyar szakasz ennek mintegy fele. Hosszas és alapos mérlegelés után 65 helyszín, ezeken belül 98 részhelyszín került be a magyar nevezési fejezetbe. A kiválasztás elvei a következők voltak:

- hitelesség, biztos azonosítás, kutatottság
- állapot, műemléki jelentőség, biztonság
- teljes egyetértés megléte
- területi egyenletesség
- turisztikai jelentőség, lehetőségek és távlatok.

Ezeknek a szempontoknak megfelelően kiegészítő kutatásokra, azonosítási, pontosítási eljárásokra, a helyszínek tulajdonosaival, kezelőivel való egyeztetésekre, a helyi önkormányzatok, a rendezési tervek tulajdonosai, a mezőgazdasági, természetvédelmi és vízügyi hatóságok egyetértésére, és természetesen az illetékes minisztériumok jóváhagyásának megszerzésére volt szükség. Mindezek után a Világörökségi Törvény előírásának megfelelően az összes helyszín egyedi védettségi eljárását le kellett folytatni. A kiválasztásnál nagy jelentőséget tulajdonítottunk a földrajzi eloszlás egyenletességének a megvalósítására. Ez különösen nehéz feladat volt, mert a régészeti kutatások és a műemléki helyreállítások nagy része a fővároshoz közeli területeken összpontosultak, ettől távolodva mind kevesebb látványos vagy bemutatható helyszín van. Szerencsére a világörökségi helyszínné való nyilvánításnak nem alapvető feltétele a láthatóság, így föld alatt lévő, ásatással vagy geofizikai kutatással, terepbejárással igazolt helyszínek

jelölése is lehetséges. Ezt a lehetőséget használtuk ki egyebek mellett *limes*-út szakaszok, számos őrtorony, a Brigetio környékén fölfedezett összes menettábor és más helyszínek esetében.

Ezzel a megoldással nemcsak a nevezett helyszínek viszonylagos egyenletes elosztását sikerült megteremteni, hanem annak a lehetőségét is, hogy a turisztikailag kihasználatlan Duna-szakaszok is bekerülhessenek a hazai és a nemzetközi utazási, látogatási tervekbe. A rendelkezésre bocsátott uniós pályázati támogatás éppen ezért néhány ismert helyszín mellett Brigetio, Nyergesújfalu, Verőce, Nagytétény és Kölked római helyszíneire irányultak. Minden helyszínrre elkészültek a kihelyezendő többnyelvű információs táblák tervei. Megfelelő rátermettséggel és forrásbiztosítással a nevezett helyszínek szakaszos, más látványosságokkal és rendezvényekkel összekapcsolt bemutatása és turisztikai értékesítése volt a cél, a teljes dunai *limes*-szakasz turisztikai és idegenforgalmi fellendítése, a nemzetközi *limes* turisztikai útvonal programjaihoz való csatlakozás.

A DL West nevezés 2018-ban Magyarország által Németország, Ausztria és Szlovákia nevében is benyújtott, 2300 oldalt kitevő pályázata összesen 98 helyszínt és 165 részhelyszínt tartalmazott. Látható, hogy a terület mintegy felét kitevő magyar helyszínek aránya (65 – 98) valamennyivel meghaladja a másik három országét. Ezt részben a magyarországi alaposabb kutatótsággal (mintegy 270 azonosított lelőhely) indokolja. Az azonosított és nevezett helyszínek aránya a magyar nevezésben mintegy 25%-os (Szlovákiában 99%-os, Ausztriában mintegy 50%-os, Németországban mintegy 60%-os). A másik szempont, ami a hazai helyszínek nagyobb arányú nevezését indokolja, az, hogy csak a magyar határszakaszon sikerült menettáborokat, hídfőállásokat, *limes*-utat azonosítani és nevezni. Folyami határ esetén az akadály maga a folyó, így a határ linearitását a mellette haladó *limes*-út biztosítja és mutatja meg. A menettáborokról pedig bebizonyosodott, hogy a 2. század második felében lezajlott markomann háborúk idejében létesítették őket a támadásra összevont római csapatok. Érdekes, hogy a Brigetioval szembeni szlovák területen fölfedezett néhány menettábor az ICOMOS-értékelés javaslatára pótlólag került be a nevezésbe.

A Világörökségi Központ által elbírálásra felkért ICOMOS kedvező véleményt alakított ki a nemzetközi sorozatnevezésről, és a világörökségi listába való bejegyzésre javasolta. Erre azonban nem kerülhetett sor 2019-ben, mert Magyarország egyik részhelyszíne, az aquincumi helytartói palota nevezéséből való kivonását jelentette be nem sokkal a Világörökségi Bizottság ülése előtt. Hosszas vitát követően a bizottság a *referral* mellett döntött, vagyis kisméretű változtatásnak ítélve a részhelyszín kivonását lehetővé tette a pályázat gyors, és újabb teljes értékelést nem igénylő visszahozatalát. Az átdolgozott pályázatot ismét Magyarország nyújtotta be 2020 januárjában. Az ICOMOS erről is kedvezően nyilatkozott, és javasolta bejegyzését. Ezt azonban ebben az évben a Világörökségi Bizottsági ülés Covid-járvány miatti elhalasztása nem tette lehetővé, 2021-ben pedig, miután Magyarország teljes nevezését visszavonta, nehéz helyzet alakult ki.

A három partnerországot váratlanul érte a velük nem egyeztetett lépés, annak indoklását, miszerint hazánk a teljes Dunai *limes* egységes nevezhetősége érdekében tette ezt a lépést, nem fogadták el. Rendkívüli eljárást és döntést kezdeményeztek, vagyis a Magyarországgal csökkentett pályázat elfogadását, saját helyszíneik világörökségi bejegyzését. Az élő közvetítés szerint nagy vita alakult ki a kérdésben, végül egy munkacsoport létrehozása mellett döntött a 21 tagú Világörökségi Bizottság. A bejegyzési javaslatot titkos szavazással 15 ország támogatta, három ellenezte (egy ország érvénytelen szavazatot adott le, kettő pedig nem szavazott). Így nemcsak a párhuzamosan nevezett Rajnai *Limes*, hanem a Dunai *Limes* nyugati szakasza is – Magyarország helyszínei kivételével – világörökségi helyszín lett az UNESCO Világörökségi Bizottsága 44., Kinában tartott online ülésén.

A kialakult helyzet nem kedvez a magyarországi *limes*-szakasz világörökséggé válásának. Az ICOMOS fentebb ismertetett álláspontja szerint a mai országhatárok szerinti nevezés nem lehetséges. Amennyiben hazánk kinyilvánított szándéka szerint továbbra is a *ripa Pannonica* világörökséggé nyilvánítását óhajtja elérni, vagy egymagában kérheti bővítésként való felvételét az immár létező DL West világörökségi helyszínhez, vagy csatlakozik a DL East négy országának készülő nevezési pályázatához ötödiknek, és együttesen kérik csatlakoztatásukat a DL West világörökségi helyszínhez. Mindkét esetben új nevezési pályázatot kell készítenie országunknak, ami egyedül vagy négy másik országgal közös pályázatként ismételt az ICOMOS értékelésével kerülhet majd egyszer a Világörökségi Bizottság elé.

Visy Zsolt

Válogatott irodalom:

Dr. Balogh Tamás - Dr. Karsai Árpád, Országos *limes* kulturális turisztikai fejlesztési koncepció. Előterv. Magyar *Limes* Szövetség. Budapest 2014 – kézirat.

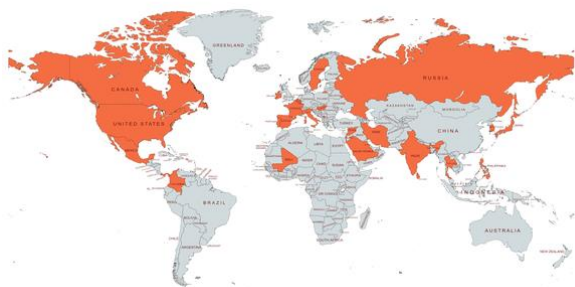
- P. Dyczek, S. Jilek, M. Lemke (eds.), *In the footsteps of the Romans. Guidelines to nominate new Danube Limes sections in other Danube countries.* Warsaw 2011.
- G. I. Farkas – R. Neményi – M. Szabó (eds.), *The Danube Limes in Hungary Archaeological Research Conducted in 2015–2020* Pécs 2020.
- Frontiers of the Roman Empire. Ripa Pannonica in Hungary (RPH) I-II.* Budapest 2011.
- Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention* (2011). <https://whc.unesco.org/en/guidelines/>
- R. Ployer – M. Polak – R. Schmidt: *The Frontiers of the Roman Empire. A Thematic Study and Proposed World Heritage Nomination Strategy.* Phoibos, Vienna 2019.
- K. Wollák, *Laudatio.* In: G. I. Farkas – R. Neményi – M. Szabó (eds.), *Visy 75. Artificem commendat opus.* Pécs 2019, 22-29.
-
- Visy Zs., *A ripa Pannonica Magyarországon.* Budapest 2000.
- Visy Zs., *A pécsi műhely – régészeti kutatások a ripa Pannonica mentén.* In: Visy Zs. (szerk.): *Régészeti műemlékek kutatása és gondozása a 3. évezred küszöbén.* Pécs 2003, 107-122.
- Visy Zs., *19th International Congress of Roman Frontier Studies 1-8 September 2003, Pécs.* In: Zs. Visy (ed.): *Limes XIX. Proceedings of the XIXth International Congress of Roman Frontier Studies Held in Pécs, Hungary, September 2003.* Pécs 2005, 9-21.
- Visy Zs., *Die Grenze in Ungarn.* In: *Grenzen des römischen Imperiums.* Mainz 2006, 147-152.
- Visy Zs., *Dacia limese mint lehetséges világörökségi helyszín.* In: Visy Zs. (szerk.): *Tanulmányok Énlaka történetéről és kultúrájáról.* Énlaka-Pécs 2008, 159-173.
- Visy Zs., *The Roman limes in the counties Fejér and Tolna, Hungary, as planned for nomination to be a World Heritage Site.* *Specimina nova XIII* 2009, 139-157.
- Visy Zs., *A Római Birodalom határa – A limes magyarországi szakasza.* In: Tardy J. (szerk.): *Értéktörző Magyarország. Nemzeti parkok, világörökség.* Bp. 2009, 121-126.
- Visy Zs., *A Római Birodalom limese. Pannonia limese Magyarországon. Menettáborok Brigetio környékén. Intercisa. Lussonium. A Római Birodalom határai mint egységes világörökségi helyszín.* In: Visy Zs. (szerk.), *A rómaiak a Dunánál – a ripa Pannonica Magyarországon mint világörökségi helyszín / Romans on the Danube – the Ripa Pannonica in Hungary as a World Heritage Site.* Pécs 2011, *passim.*
- Visy Zs., *A római hadsereg a limesen / The Roman army and the limes; A római limes Magyarországon / The Roman limes in Hungary.* In: D. Breeze – S. Jilek – A. Thiel – Zs. Visy, *A Római Birodalom határai / Frontiers of the Roman Empire - Pannonia.* Pécs 2011, 35-98.
- Visy Zs. – Szabó M. – Priskin A. – Lóki R. (szerk./ed.): *A Danube limes program régészeti kutatása 2008-2011 között. Jelentés a Danube Limes UNESCO World Heritage Site pályázat keretében a PTE BTK Régészet Tanszékének kutatócsoportja által végzett kutatásokról PTE Régészet Tanszék, Pécs 2011.*
- Visy Zs., *Der pannonische Limes und das europäische Donaulimes-Programm.* *Denkmalpflege in Niederösterreich* 45, 2011, 58-62.
- Visy Zs., *Zum pannonischen Limes auf dem Weg zum Weltkulturerbe.* *Spec.nova XXI-XXII* 2013, 253-262.
- Visy Zs., *World heritage policy in Hungary. Goals and strategies.* In: *Örökségvédelmi tanulmányok. SpecNova XXI-XXII* 2013, 263-267.
- Visy Zs., *Corpus limitis imperii Romani.* *SpecNova XXI-XXII* 2013, 335-336.
- Visy Zs., *Der römische Limes und die Donau.* *Zeitschrift des Institutes für den Donauraum und Mitteleuropa* 52/2, 2012 [2013], 221 -228.
- Visy Zs., *The river line frontiers of the Roman Empire.* D.J- Breeze – R.H. Jones – I.A. Oltean (eds.). *Understanding the Roman frontiers. A Celebration for Professor Bill Hanson.* Edinburgh 2015, 27-36.
- Visy Zs., *The 79th program of UAI: Corpus limitis imperii Romani.* *Proceedings of the 22nd International. Congress of the Roman Frontier Studies, Ruse, Bulgaria, September 2012.* Sofia 2015, 923-928.
- Visy Zs., *Ripa Pannonica – eine römische Flussgrenze.* In: *Ad fines imperii Romani. Studia Thaddaeo Sarnowski septuagenario ab amicis, collegis discipulisque dedicata.* Varsaviae 2015, 71-80.
- Visy Zs., *A római limes magyarországi topográfiája a CLIR program és a világörökségi nevezés tükrében. The topography of the Roman limes in Hungary as represented in the CLIR program and in the World Heritage nomination.* In: Benkó E. – Bondár M. – Kolláth Á. (szerk.), *Magyarország régészeti topográfiája. Múlt-jelen-jövő. Archaeological topography of Hungary. Past, present and future.* Budapest, 2017, 539-547.
- Visy Zs. (as head of the Hungarian team), *Frontiers of the Roman Empire. The Danube Limes. World Heritage Nomination Austria, Germany, Hungary, Slovakia.* Budapest 2018, *korlátozott példányszámban.*
- Visy Zs., *A Római Birodalom limese - Dunai limes - világörökségi nevezés.* *ICOMOS Híradó* 27/2, 2019, 30-36.
- Visy Zs., *The ripa Pannonica in Historic Sources and Old Maps.* H. Bender octogenario. *Berichte der Bayerischen Bodendenkmalpflege* 61, 2020, 401-408.
- Visy Zs., *A Római Birodalomtól az Európai Unióig.* *Magyar Szemle Új folyam XXIX* 7-8, 2020. július-augusztus, 112-118.
- Visy Zs., *Az aquincumi helytartói palota.* *ICOMOS Híradó* 2021. április, 14-15.



Konferenciák online és hibrid módon megrendezve 2021 nyarán

A 2021-es év nyara a részleges nyitási lehetőségekről szólt a pandémiát követően. Így már volt mód részben vagy egészben személyes jelenléttel is szakmai eseményeket rendezni. A döntés nyilván a helyi rendelkezésektől, a résztvevők helyszínre utazásának megkötöttségétől, valamint a program jellegétől (létszám és kiegészítő programok típusától, például szakmai kirándulás) is függött.

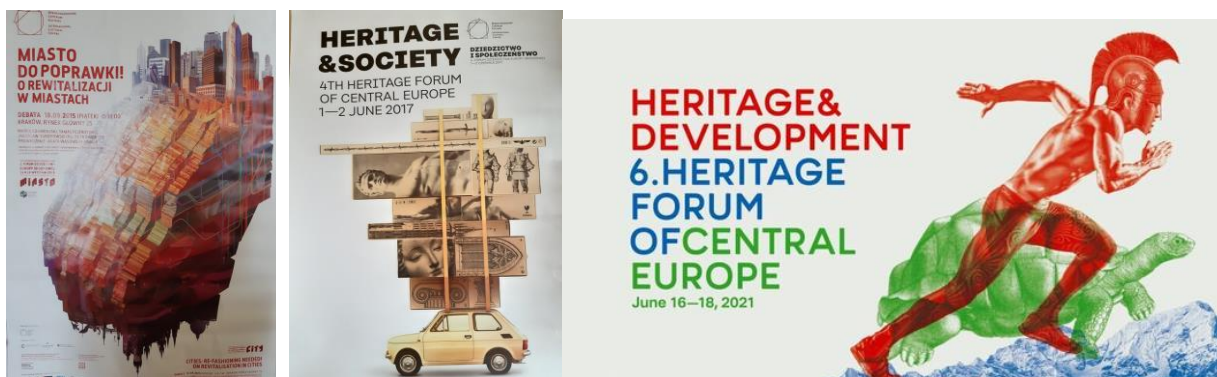
Teljesen online formában került megrendezésre például a PRERICO – az ICOMOS vallási és rituális helyszínekkal foglalkozó nemzetközi szakmai szervezetének – 2021-es interkulturális szakmai eseménye még június elején (2021.06.10.). Az esemény címe *A világ vallási kulturális örökség helyszíneinek újra használata, illetve regenerálása. Kultúrák összehasonlítása.*



Már a cím is mutatja az esemény nagyratörő célkitűzését, hogy minél változatosabb példákat felvonultatva és minél nagyobb földrajzi spektrumot átfogva állítson egymás mellé gyakorlatokat, elméleteket és konkrét példákat. Ezzel új és változatos ismereteket kívánt nyújtani mind az előadók, mind a hallgatóság számára. Ez a törekvés sikeresnek mondható, hiszen (kizárólag az előadók és szervezők alapján) huszonkilenc ország négy kontinensről képviseltette magát az eseményen.

A rendezvény az ICOMOS elnöknőjének (Teresa Patricia-nak), a szervező ICOMOS nemzetközi szakmai szervezet és a fenntartható fejlődést célul kitűző munkacsoport elnökének ((Hae-Un Rii, Gabriel Caballero) köszöntő szavaival kezdődött. Ezután a rövid szakmai előadások következtek, melyeket a szervezők három egységbe rendeztek: elméleti megközelítések, jogszabályok és esettanulmányok. Természetesen, ezt a kategorizációt nem kell kizárólagosnak tekintenünk, hiszen egy-egy elméleti megközelítést (például az örökség érték a hindu vallási épületeknél) vagy jogi rendelkezést (úgy, mint a *waqf* elve az iszlámban) konkrét esettanulmányokkal szemléltették az előadók. A projekteket és jó gyakorlatokat összesítő, harmadik és egyben leghosszabb tematikus egység több szempontból is nagy változatosságot mutatott. Voltak egy-egy városra koncentráló előadások (például Jeruzsálem vagy Pécs), egész országot átfogó prezentációk (mint Sri Lanka misszionárius templomairól vagy Irán szent zarándokhelyeiről) és konkrét épületekkel, illetve helyszínekkal foglalkozó felszólalások (például Zrug temploma Oroszországban vagy Saint Mel katedrális Írországban) is.

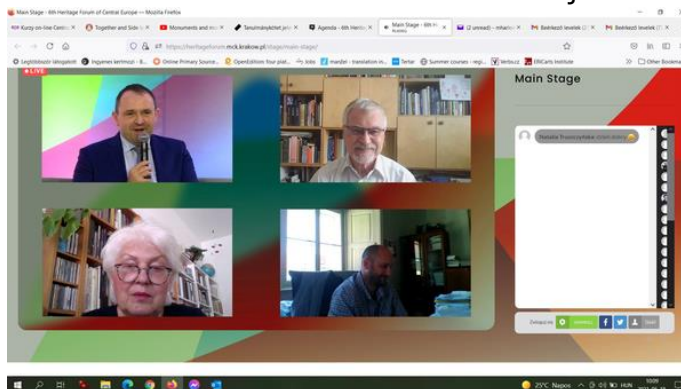
Az előadások nyelve többségében az angol (vagy spanyol angol felirattal) volt, és minden felszólaló számos képpel, vagy akár kisfilmmel tette még érzékelhetőbbé a prezentációját. A minden szempontból változatos és gazdag eseményt a címben rejlő problematika kötötte össze: milyen hatások érték, érik és érhetik a világ vallási és rituális épületeit és helyszíneit, és mindezekre milyen válaszlehetőségeket tudunk, tudunk, illetve tudhatnánk adni. Valószínűleg a szervezők is tisztában voltak a vállalkozás már-már teljesíthetetlen léptékével (amit mások mellett a tervezettnél órákkal hosszabb rendezvény, és így a vita hiánya jelentett), mégis a kezdeményezés minden szempontból fontos és reméljük, nem egyedi volt. A teljes tanácskozás anyaga elérhető az interneten (<https://youtu.be/q4wWE2-fvUQ>, <https://youtu.be/L0pSZYhSjZU>), és egy kiadvány is szervezés alatt áll az előadások anyagából (a SPRINGER NATURE, Singapore kiadásában), mely biztosítani látszik a kezdeményezés jövőjét.



Az on-line tér tette lehetővé, hogy folytatódhasson egy fontos, mára már hagyományosnak mondható, kétévente megrendezésre kerülő nagyszabású, bár "csak" Közép-Európára fókuszáló nemzetközi rendezvény: a *Közép-Európai Örökség Fórum*. Idén hatodik alkalommal, nem Krakkóban, de Krakkóból került az online térbe (2021. 06.16-18) ez a konferencia is.

A három napos rendezvényt a Nemzetközi Kulturális Centrum rendezi mindig új témát tűzve zászlójára, ugyanakkor azonos szerkezeti elemekkel várva a résztvevőket. Ennek megfelelően az állandó programok elemek közé tartoznak a kiemelt előadások, a tematikus bontásban, párhuzamos panelekbe szerkesztett projekt bemutatók, a kiállítások és a kerekasztal beszélgetések. A szervezők felkészültségét és technikai tudását mutatta nemcsak az önálló weboldal, melyen keresztül minden program könnyen elérhető volt, sőt a különböző panelek előadásai között is úgy váltogathattak a résztvevők akár a tévécsatornák között, de még a kiállítás élménye sem maradt el, a programsorozat része volt egy online kurátori tárlatvezetés is. Ami idén elmaradt azok a végtelenül fontos kávészünetek, vacsorák, melyek során tovább folytathatók az egyeztetések, és új együttműködések születhetnek, valamint a tanulmányi kirándulások. Bár másodlagosnak tűnhet, mégis fontos kiemelni a hihetetlen kísérő anyagok és grafikai munkák konstans jelenlétét és elválaszthatatlan jelentőségét ezeken a rendezvényeken. A résztvevők nemcsak az előző konferenciák kötetét kaphatják meg (idén e-könyv formátumban), de az adott témát túlpontosan megjelenítő grafika (poszter, kísérő anyagok stb.) vizuálisan is jelzi az esemény színvonalát.

Az idei rendezvény azért is volt különleges, mert a rendező szervezet fennállásának harmincadik jubileumát ünnepli 2021-ben, és ehhez kapcsolódóan a konferencia egyik kerekasztalbeszélgetését is a Visegrádi 4-ek 30 éves együttműködésének szentelték. Itt Magyarországot Fejérdy Tamás képviselte, aki mások mellett a magyar-lengyel műemlékes együttműködés hosszú történetének számos fontos pontját emelte ki felszólalásában. Az idei konferencia az örökség és fejlődés/fejlesztés méltán aktuális témáját választotta központi elemeként, és olyan érintkező területek problematikáját tárgyalta, mint például az örökség és városi megújulás vagy az örökség és klímakatasztrófák.



Ennek kapcsán a résztvevők megismerkedtek az aktuális fejlesztési és fenntarthatósági nemzetközi törekvésekkel például a European Green Deal és a kulturális örökségkezelés kapcsolatáról az Europa Nostra vezetőjétől (Sneška Quaedvlieg-Mihailović-tól), valamint konkrét példákkal például Zágráb, mint Európa Kulturális Fővárosának program módosításairól a világjárvány kapcsán. A konferencia alapkérdésének – az örökség és fejlődés/fejlesztés kapcsolata – problematikuságát adó sokféle értelmezhetőség az előadások változatosságán keresztül is megmutatkozott. A korunkban igen fontos és közkezdvelt fogalom, a reziliencia (talán ellenállóságként fordítható (?)) altémája alatt a résztvevők hallhattak előadást az emlékezetpolitika területéről (holokauszt emlékművek problematikája Lettországból), az ipari épületek bemutatásáról, de a magyarországi történelmi kertek fenntartható kezeléséről is.

Az idei konferencián megjelenő projektek egyike (HOME) is ehhez kapcsolódott, mely a "megaesemények" hatását, fenntarthatóságát vizsgálta a történelmi (örökségi helyszínekben gazdag)

városokban. A hatodik örökség fórum a kutatás egyik záróeseményének is tekinthető, hiszen a projekt hivatalosan szeptember végén zárul, és az egyik eredményét (egy kutatási eredményeken alapuló javaslatsort, kartát) július 8-án ismertették. A konferencia résztvevői megismerkedhettek az esettanulmányként választott városokkal (például Liverpool-lal) a módszerrel és előzetest kaphattak a javaslatokat tartalmazó kartából is. Egy másik bemutatkozó projekt, az ILUCIDARE volt, mely egy nemzetközi hálózat, a fejlesztések és a kulturális örökség effektív együttműködését vizsgálta figyelmet fordítva az üzleti szféra, a digitalizáció a környezetvédelem és a valóban hathatós örökségkezelés kapcsolatára. Mindkét projekt kiemelte a konferencia egészén végig vonuló másik kulcsfogalmat, a társadalmi integritás kérdését, mely feltétele és eredménye is lehet a fejlődés/fejlesztés és az örökségkezelés megfelelő viszonyának. Erre hívták fel a figyelmet azok az előadások is, melyek a negyedik tematikus szekcióban ezt a témát dolgozták fel mind nemzetközi (UNESCO, ICOMOS normák és rendeletek, valamint Erasmus+) szövegek, mind tárgyi (épített öröksége Bydgosz városának vagy Budapest közösségi terei kapcsán) és szellemi (kézművesipari tevékenységekre vonatkozó) örökségi példákon keresztül. A 2021-es konferencia nem kerülhette el a világválság témáját sem, melynek hatását és következményeit egyaránt érintette számos szekció előadás és a záró kerekasztal beszélgetés is. Bízunk benne, hogy a következő, 2023-as krakkói nemzetközi örökség fórum már nem kortárs témaként érinti mindezt.

Ide kívánczik a 2021-es nyár számtalan és nívós online vagy hibrid szakmai konferenciájának válogatásába egy kiemelkedő magyar példa is, az *Ipari örökség 4.0 – Helyzetjelentés és vízióteremtés* konferencia, mely bár online is követhető volt (és követhető most is <https://www.youtube.com/channel/UckuPuMfvdywY8ZxyEWWFGTQ>) személyes jelenlétre is volt lehetőség. Ez a rendezvény is specializált (ahogy a címe is mutatja) és a másik kettőhöz kapcsolódóan a változás (fejlődés/fejlesztés) eredményes kiaknázási lehetőségeire keresett megoldást.

A vallási örökséggel foglalkozó eseményhez hasonlóan itt is három egységre osztották a szervezők az egynapos rendezvény előadásait: történeti összefoglaló, elméleti vizsgálat és innovatív jövőkép. Azonban ezen a konferencián külön teret kaptak a fiatalok egy korábban meghirdetett és kiértékelt hallgatói pályázat eredményhirdetésének keretében. Bár ezen a konferencián főként magyarországi esettanulmányokról (például Győr, Ózd vagy Csepel) hallhattak a résztvevők, mind a TICCIH nemzetközi elnökének (Miles Oglethorpe) személyén keresztül, mind nemzetközi módszerek (pl. urban upgrading) és összehasonlító tanulmányok formájában (Lux Gábor *Ipari örökség és városfejlesztés: egy koncepció eredményei és korlátjai Közép-Európában* című előadásában) szélesebb kontextusban is szó volt a szakmai rendezvény fő kérdéséről, az ipari örökség jövőjéről. A kibővített perspektíva nemcsak országokon átívelő megközelítésben valósult meg az említett konferencián, hanem az egyes ipari épületkomplexumok és az őket befogadó, velük szomszédos településszerkezetekkel kialakult kölcsönhatások tekintetében is.

Természetesen csupán három, igen eltérő mégis egymáshoz köthető szakmai rendezvény vázlatos ismertetése nem fedi le a 2021-es év nyári eseményeit. Hiszen például az UNESCO Világörökségi Bizottságának ülése és döntései, vagy az ICOMOS Híradó előző számában ismertetett, sikeresen megrendezésre kerülő Román András Műemlékvédelmi Egri Nyári Egyetem gazdag programja is az idei eseménydús nyárhoz tartozott. Reméljük, hogy az év további része is hoz hasonlóan érdekes eseményeket, melyen már személyesen is lesz mód az eszmecserére.

Harlov-Csortán Melinda





ÁLLAMI KITÜNTETÉSEK 2021. AUGUSZTUS 20-ÁN

A miniszterelnök előterjesztésére
Magyar Érdemrend lovagkeresztje polgári tagozata
kitüntetésben részesült:

Harsányi István

építészmérnök,

a Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány korábbi főépítésze

a magyarországi ferences templomok és kolostorok történetének kutatása, dokumentálása, valamint az épületek helyreállítása, felújítása, illetve funkcióbővítése érdekében végzett több évtizedes, értékőrző munkája elismeréseként

H. Nándori Klára

Ybl Miklós-díjas építészmérnök,

a déBert Építések Kft. ügyvezetője

számos műemlék épület igényes felújítását, illetve rekonstrukcióját magába foglaló, több évtizedes munkája elismeréseként

Kalmár Miklós

építészmérnök

a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építészmérnöki Kara Építészettörténeti és Műemléki Tanszékének címzetes egyetemi tanára

az építészettörténet, illetve a műemlékfelmérés és -tervezés területén végzett közel fél évszázados kutatói-oktatói és szakmai munkája elismeréseként

dr. Mezős Tamás

építőmérnök, műemlékvédelmi szakmérnök,

a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építészmérnöki Kara Építészettörténeti és Műemléki Tanszékének egyetemi tanára, az M&M Architektész Építésziroda Kft. ügyvezetője, vezető tervezője

a hazai műemlékvédelem területén végzett több évtizedes, kiemelkedő oktatói és vezetői munkája, különösen a műemlékvédelmi szakmérnökök képzésében végzett tevékenysége elismeréseként

Szívből gratulálunk a kitüntetetteknek!



Fiatal Műemlékvédők Fóruma

2021. augusztus 26-27-én került megrendezésre az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság, a Széchenyi István Egyetem Építészettörténeti és Városépítési Tanszéke, az Óbudai Egyetem Ybl Miklós Építéstudományi Kar és a Győr-Moson-Sopron Megyei Építész Kamara szervezésében a Fiatal Műemlékvédők Fóruma című konferenciára és szakmai kirándulásra.

A konferenciának a győri Czuczor Gergely Bencés Gimnázium díszterme (Győr, Széchenyi tér 8.) adott otthont, a szakmai kirándulás célpontjai Győr-Moson-Sopron megyei ICOMOS-díjjal kitüntetett műemlék-helyreállítások voltak.



A rendezvény fő célja szerint a műemlékvédelemmel foglalkozó fiatal szakemberek számára teremtett horizontális kapcsolatokat és ismeretséget a szakmában régebben dolgozók felé, de akkreditált képzésként egyúttal az építész kamara tagjai részére is szakmai továbbképzésül szolgált. A rendezvény anyagi támogatói a Nemzeti Kulturális Alap és a Győr-Moson-Sopron Megyei építész Kamara voltak.



A fiatalok szakmai munkába, hosszabb távon akár az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság Egyesület tevékenységébe való bevonásának az ötlete egy 2019-es vezetőségi ülésen vetődött fel.

Tekintettel arra, hogy a megszólítás ideális formájának a személyes találkozás tűnt, a koronavírus-járvány miatt a korábbi időpontra tervezett konferenciát nem akartuk, a kirándulást pedig nem tudtuk online formában megtartani, ugyanakkor az év elején már elkészült a konferencia tanulmánykötete (Fiatal Műemlékvédők Fóruma. Szerkesztette: Nagy Gergely Domonkos és Veöreös

András. ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság Egyesület. 2021).

A konferencia résztvevőit házigazdaként, és egyúttal a Széchenyi Egyetem Kuratóriumának tagjaként Sárai-Szabó Kelemen OSB perjel köszöntötte. Őt követte Nagy Gergely, az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság elnökének a köszöntője. A GyMS Megyei Építész Kamara nevében Körmendi János mondott köszöntőt.

Dr. Herédi Erika, a GyMSM Kormányhivatal, mint a megyében illetékes örökségvédelmi hatóság képviselője osztotta meg értékes gondolatait a műemlékvédelemmel kapcsolatban:

Tisztelt Konferencia !

A mai tudományos rendezvény szellemisége és gondolatvilága a „Fiatal Műemlékvédők Fóruma” cím alatt elevenedik meg, melyből számomra – egyfelől a „fiatal” jelző üzenete okán – az világlik ki, hogy a konferencia közönségét a tudás, a műemlékvédelem, mint kulturális örökség **új szellemi mozzanataira**, és bár tudományterület közeli, mégis más diszciplína szemléletére való **ráébredés iránti vágy** hozta az elmélyülés hiteles terébe és bevonó közegébe, a Bencés Gimnázium dísztermébe. Az előadások címeinek hatására kirajzolódó horizont előrevetíti az izgalmas és érdekesítő **interdiszciplináris megközelítést**, mert láttatja az építészet önön határvonalain túli lépéseit, a társadalomtudományokhoz való egyre szorosabb igényű kapcsolódását.

Minden helyszín, tárgy a történetisége szerint más. A művészettörténet, mint széptani klasszikus történetmondó a műemlékek megítélésének sokszínűségére, és annak **folyamatos változására** utal. A környezetpszichológia ráirányítja a figyelmet arra, hogy a hely (a tér, a táj, az épület) **lélektani szereppel** is bír, kapcsolódik az ott lévő ember belső tartalmához, nyomot hagy az ember életében, érzületet kelt, emlékképpé rajzolódik, kötődést teremt. S a népi kultúra egészlátó szemlélete is azt tükrözi, hogy a részek

csakis az Egészhez való viszonyukban nyernek értelmet. A konferencia összetett látásmódja így fejezi ki a benedeki hagyományhoz való hűséget, mely a **Lélek szabadságban megélt sokféle egyensúlyából** éltető és haladó, örökérvényű mind a mai napig.

A szellemi innovációhoz, **minden új szellemi mozzanatra való ráébredéshez** – legyen az az anyagi világ megismerésében tett lépés, a társadalmi viszonyok változtatása vagy éppen az igazgatás hatékonyságának növelése – szükséges a világ jelenségeihez meghatározott távolságból való viszonyulás, a jelenségszintből az elvont „lényegeket” kiemelés, az elvonatkoztatás képessége (absztrakció), és a valóság kívülről, mintegy szemlélőként való megközelítése, elemzése, értelmezése, értékelése (reflektáció). A szellemi erőit használó embernek is szét kell választania önmagát és azt, amiről gondolkodik, hogy aztán fogalomalkotással, analízissel, osztályozással, kétkedéssel, szintetizálással, szimbólumképzéssel alakíthassa gondolkodását. Mindehhez viszonyul, mindezekre reflektál, egyre bonyolultabb szellemi eszközöket is használ, egyre több áttétel mozgósítódik, **ezáltal önmaga is fejlődik**. Így irányítja rá a figyelmet a konferencia eszmevilága **az értelmiség felelősségvállalására** is. Jókai Anna ars poétikája az értelmiség felelőségéről ekként szól:

„Az értelmiségitől megkívántatik az átfogó gondolkodás, nemcsak bepillantás a dolgok erdejébe, hanem valamiféle átlátása is az egésznek. Számomra az az értelmiségi, akinek nagyképűség nélküli tartása van, saját, de nem kisajátított világképe, biztos, de nem elmerült tudása és jóakarata, amit a többiek érdekében folyamatosan működtet. (...) Az értelmet a szellem világossága gyűjtja fel: a szellemi ember az, akinek – éppen mélyebb tudása okán – **felelősége van**, mi lett a világból, éppen ő általa, vagy mi nem lett a világból, talán miatta is.”

Az ember által alakított – akár a természetes, akár az épített, akár a digitális – környezet tükrözi a gondolkodásmódot. A válság, a személyes életsorsunkat testközeli krízis szembesített és szembesít a tehetetlenség kényelmetlenségével, tudatosította azt, hogy folyvást szembe kell nézni önmagunkkal, elkényelmesedett fogyasztói jelenünkben felrázó tapasztalatként rádöbbenett arra, hogy a fenntarthatóság az emberi társadalom precedens nélküli átalakítását igényli, mindez mondhatni idő által érelt szükségszerű szellemi változás. A jelen fenntarthatatlansága most már sürgeti az értékrend és szemlélet alapvető megváltozását. Hivatásrendi tapasztalat, hogy gyakran ütközik a műemlékvédelmi szempont a mindennapi használat igényeivel. A műemlék a múlt épített tanújaként, mint antik és a „jelen tudatossága a jövőért”-ben megragadható fenntarthatóság, mint aktuális és modern, egyaránt védelemre érdemes. **Nem a „vagy- vagy” kapcsolatában, hanem a „nemcsak, hanem ... is” kötődésben**. Goethe szerint *„Egy jelenség, egy kísérlet nem bizonyíthat sokat, ez egy lánc egyik tagja, amely csak az összefüggésben érvényes.”* A szokványos beszéd megszokás, a merő retorika, a pózba merevedett magatartás kifejeződése. A kánonná torzult hagyomány nemcsak dinamizmusát veszíti el, hanem joggal beszélhetünk ilyen esetben értékcsökkenésről, dogmává válásról. A megszokás miatt elhalványodik a szépség, kifakul az esztétikum.

A holtak tűnő múlt éltető forrás, így ezt az igazságot elevenné kell tenni. Az érintetlen múlt szemrevételezésén túl szükséges a mindennapokkal való szerves esztétikai igényű kapcsolat megteremtése. S ennek megvalósítására minél összetettebb az adott tevékenység, annál inkább szükséges követelmény az **együttműködés** a társadalmi szintű értékteremtés és értékmegvalósítás eléréséhez. Ennek az együtt-gondolkodásnak és **ésszerű cselekvésnek** az alapvető ismérve a **megegyezésre törekvés**, a méltányosság és befogadás, a hatékonyság és eredményesség, hogy képesek vagyunk ezen megfontolások fényében cselekedni, a **közösség egészének szolgálataért**. Ahogy Hegel a történelemfilozófiájában a gondviselés jelének mondta, s az ész cselének nevezte: **mindenki önző célokat követ, az akaratok eredőjeként mégis pozitív eredmény valósul meg.**

Már a konferencia tematikáját olvasva ébred a kíváncsiság, **vajon milyen lehetőségek** rejlenek a műemlékvédelem és a társadalomtudományi kutatások **összefogásában**, a tudományágakon átívelő **együttműködésben**. A kölcsönös tanulás révén szerzett mindinkább komplexé váló, hasznosítható tudás révén a műemlékvédelem és a társadalomtudományok képesek elmélyíteni az adott probléma megértését, képesek feltárni a társadalmi összefüggéseket és a lehetséges megoldásokat és képesek elérni a társadalom szélesebb körét annak érdekében, hogy a fel tudják oldani a saját rendszerük jelenlegi útfüggőségeit és bezáródó hatásait. A megoldást mindig az **elvszerű alaptól kiindulva** és a gyakorlatot ahhoz igazítva szükséges keresnünk, a szellemi gondolkodás alkotó törekvésével.

Minden nagy mű **állandóan** jelen van. A műemlékvédelem, mint az emberi alkotás, az emlék-érték valóságban érzékelhető védelme: megőrző, konzerváló, s az építészeti értékadás egyik alapja az **erkölcs**. A jog is emberi alkotás, és a legnemesebb értelmében értékhordozó, s bár a társadalom és a gazdaság folytonos mozgásait mind a jogalkotásnak, mind a jogalkalmazásnak követnie szükséges, a jognak is vannak állandósult értékhordozó kategóriái, miként a jog és az erkölcs mindmáig tartó, felfejthetetlen egysége. A jörkölcs elve (contra bonos mores) – amelynek lényege: ami erkölcstelen, az nem lehet jogos – több mint kétezer éves

civilizációs alapérték, már a kereszténység megjelenése előtt római magánjogi jogelv volt, s mely kilépett az egyedi tényállások szorításából és generális jellegű szabály formáját öltötte magára. Így tán érzékelhető, hogy az állandóság a változó viszonyoknak megfelelő rendet **rugalmasan** is képes biztosítani.

A konferencia gazdag témavilága megvilágítja azt, hogy **újfajta, integrált szemlélettel** szükséges megoldani a műemlékvédelemmel összefüggésben is felmerülő kérdéseket. Ez a szemlélet a belátás erényével feltételezi az értékordozó tudományágak és - területek időbeli és térbeli nyitottságát, annak elhatárolását, hogy egymás eredményeit hasznosítva kapcsolatot kívánnak tartani.

Az ember értékmegvalósító törekvéseinek **megfelelő társadalmi környezetet** kell kialakítani, illetve fenntartani, emiatt nemcsak új tudást kell napvilágra hozni, hanem gondoskodni kell annak elterjesztéséről. Az Athéni karta (1931) előírja a magán és közérdek összeegyeztetését, a Velencei Charta (1964) értelmében pedig törekedni kell az építmények legkorábbi, vagy első teljességében ismert hiteles állapotának bemutatására. A szemléletváltás karöltve halad a módszertani újítással, így a sikeres megoldás a polgári köteleességérzet megerősítésére, illetve megteremtésére fókuszál.

Ahhoz, hogy egyre inkább kiteljesedhessék az érthetőbb, élhetőbb és fenntartható épített örökség, a jogászi hivatásról szóló Ulpiánus-i gondolat természetünk szerint való kell legyen: Mondhatni ránk „(...) *ha hivatásszerűen keressük a jónak és méltánosnak ismeretét, midőn különböztetünk méltános és méltánytalan között, elvászadjuk a tiltottól, ami megengedett, igaz és nem képmutató bölcsességre törekedvén.*”

Mindezek tükrében kívánok nyitott, befogadó, alkotó együttgondolkodást, kölcsönösen gyarapodó tudást.

A résztvevők a bevezetőben Nagy Gergely Domonkos, az Óbudai Egyetem Óbudai Egyetem Ybl Miklós Építéstudományi Kar oktatójának, egyúttal az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság tanácsadó testületi tagjának a Fiatal Műemlékvédők Fóruma rendezvény célkitűzéseivel kapcsolatos előadását hallgathatták meg.

Ezek után került sor az első előadásblokkra, melyben három szakmai prezentáció hangzott el: Felix Celina művészettörténész *A szlatvini (Slatvina) templom falképeinek feltárása és restaurálása* címmel; Prohászka Ildikó művészettörténész *Műemléki beavatkozások a feldebrői templom épületén* címmel, Kristóf Vazul Zsolt a Széchenyi István Egyetem, Építész-Építő és Közlekedésmérnöki Kar mesterszakos hallgatója pedig *A jáki templom alakhú felmérése* címmel adott elő. A fórum célkitűzéseinek megfelelően mindhárom előadás után lehetőség nyílt kérdések megfogalmazására, melynek során mindegyik témával kapcsolatban tartalmas szakmai beszélgetés bontakozott ki.



A gimnázium széles folyosóján elfogyasztott büféebédet követő második előadásblokkban szintén három előadásra került sor. Danielisz Dóra, a BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszék PhD hallgatója *Erdővidék és Székföld református templomainak történeti tetőszerkezetei* című; Fogarasi Barbara, az ELTE Pszichológia Tanszék PhD hallgatója *Hogyan viszonyulunk a műemlékekhez? Műemlékvédelem és környezetpszichológia* című, Elif Sarihan, a Debreceni Egyetem PhD hallgatója pedig *Visual Perceptions as a Complex Methodological Approach the Evaluations for Heritage Preservation* című előadásában számolt be kutatási eredményeiről – utóbbi egyúttal nemzetközi szintre emelte a konferenciát. A színvonalas előadások ezúttal is izgalmas beszélgetéseket generáltak.

A szakmai program zárásaként Kovács Renátó Patrik, a Széchenyi István Egyetem, Építész-Építő és Közlekedésmérnöki Kar hallgatója mutatta be a győri bencés templomot és ICOMOS-díjjal kitüntetett műemléki helyreállítását.



Kovács Renátó Patrik mutatja be a bencés templomban a közelmúltban befejeződött felújítási munkálatokat



Serénykednek a szemétszedők a Káptalándombon a romtemplom körül

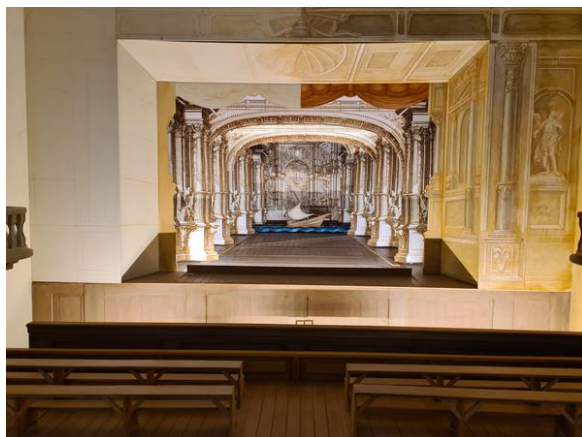


Ezt követően a konferencia résztvevői a Káptalándombra vonultak, ahol a középkori templomrom környezetében szemétszedésre került sor. A műemlék megtisztítása után a halott emlék Kottmayer Tibor gitárkoncertjének köszönhetően egy rövid időre élővé vált. Az akció célja egyrészt egy hanyattatott műemlék sorsának jobbítása, másrészt a figyelem felhívása volt: a helyszín kulturális célra is kiválóan használható. Nem mellesleg a Káptalándomb közelgő burkolat-felújítása kapcsán a rom hosszú távú sorsa is kérdésessé válhat. A helyzet pikantériája, hogy a templomrom egyébként nem élvez egyedi műemléki védeltséget, a régészeti és a területi műemléki védelem (műemléki környezet és műemléki jelentőségű terület) mellett csupán mint a védett Szent Mihály-szobor telkén álló nem védett építmény szerepel a műemlékjegyzékben.

A nap programját a Hotel Famulus éttermében megrendezett közös vacsora jelentette, mely alkalmat adott a hivatalos program során felvetődött szakmai kérdések további, kötetlen megbeszélésére, és helyet biztosított a rendezvény egyik fő céljának: a résztvevők közötti kapcsolatépítésnek.

A rendezvény másnapján, 2021. augusztus 27-én, pénteken a konferencia résztvevői autóbusszos kiránduláson vettek részt.

Az első állomás a fertődi Esterházy-kastély helyreállított Marionett-színházának meglátogatása volt. A helyszínen Koch Róbert az Eszterháza Kulturális, Kutató- és Fesztiválközpont Közhasznú Nonprofit Kft. mérnöke kalauzolt a társaságot. A látogatók megismerkedhettek a bábszínház felújításának történetével és bepillantást nyertek az üzemeltetési szempontokba is.



Második helyszínünk a fertőszentmiklósi római katolikus templom volt. Itt a fa berendezések (oltárok, szószék és karzat mellvéd) magas színvonalú restaurálása érdemelte ki az ICOMOS-díjat.

A templom bemutatásának feladata spontán módon Kiss Tamásra, az Óbudai Egyetem Ybl Miklós Építéstudományi Kar PhD hallgatójára jutott, aki helyi származása és a templomhoz is kapcsolódó kutatási témája révén rengeteg apró részletbe tudta beavatni a vendégeket.



A sopronbánfalvi pálos-karmelita kolostor szintén az Eszterháza-központ kezelése alatt áll, itt Juhász András műszaki vezető látta el a házigazda szerepét.

A kirándulás a soproni Várkerületen fejeződött be, ahol a Várkerület és a belvárosi utcák köztér-felújítása és hozzájuk kapcsolódóan a Várfal-sétány kialakítása kapott ICOMOS-díjat.

A konferencia befejezésével a Fiatal Műemlékvédők Fóruma nem ért véget, a szervezők szándéka szerint a résztvevők – akár újabb érdeklődőkkel kiegészülve – rendszeresen fognak találkozni a jövőben és reményeink szerint egy év múlva újabb nyilvános konferencia keretében adhatnak számot az időközben elvégzett tevékenységükről.

Veöreös András



Felhívás a 2022-es tagdíj rendezésére

Kedves Tagtársaink!

Az ICOMOS párizsi központi iroda kérésének megfelelően ezúton is szeretnénk Önöket emlékeztetni, hogy a jövő évi, 2022-es tagdíjakat idén ősszel kell rendezni,

a 2022. évi Tagdíjbefizetések határideje: 2021. október 31.

Csak befizetett tagdíj után készítteti el a párizsi központunk az egyéni és intézményi/jogi tagok részére a 2022-es Nemzetközi ICOMOS Tagsági Kártyákat, ezért javasoljuk hogy lehetőség szerint mielőbb, de legkésőbb a megadott határidőig rendezzék jövő évi tagdíjukat hogy kártyáikat mielőbb kézhez vehessék.

Tagdíjak összege

Tagdíjaink tavaly óta nem változtak, a 3/2015 Közgyűlési határozat alapján 2016. január 1-től tagdíjaink az alábbi összegekben lettek megállapítva:

- Intézményi/jogi tagok részére 78.000 Ft/év
- Egyéni tagok részére 16.000 Ft /év
- Egyéni tagok 30 éves korig* (junior kategória) 8.000 Ft /év (50%-os kedvezmény)
*(a tagdíjbefizetésre vonatkozó évben betöltött 30-ik életév még junior kategória)
- Pártoló tagok részére 6.500 Ft/év

Befizetési határidő: A 2022-re vonatkozó tagdíjak befizetésének határideje: **2021. október 31.**

A befizetéseket elsősorban

- **közvetlen banki átutalással** javasoljuk rendezni az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság Egyesület **OTP Banknál vezetett 11705008-20498803 számú számlájára,**

de természetesen továbbra is mód van

- sárga csekken történő befizetésre (**csak kérésre** postázzuk a csekket, kérjük ilyen irányú igényüket telefonon vagy írásban/e-mailen jelezzék Titkárságunknak!)

Mindkét esetben kérjük a **közlemény** rovatban feltüntetni a **tag/tagok nevét,** és hogy **2022-es tagdíj.**

A központi tagnyilvántartást is kezelő párizsi Gilles Nourissier központi adatbázisban szereplő, és tagsági kártyájuk kiállításához elengedhetetlen adatok naprakészen tartása miatt ezennel ismételten kérjük, és előre is köszönjük, hogy **név, lakcím, e-mail-cím, telefonszám adataikban beállt változásokról haladéktalanul tájékoztassák a Titkárságot!**

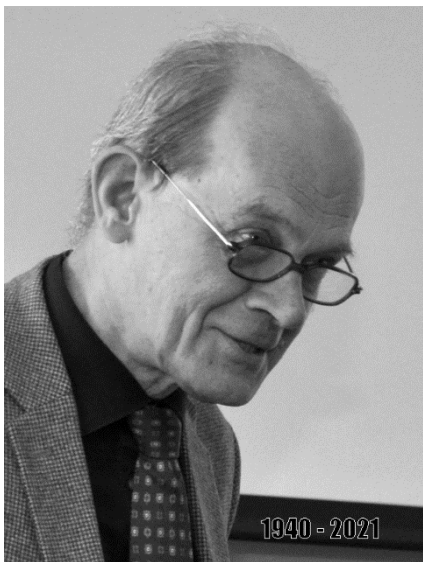
Együttműködésüket és figyelmességüket előre is köszönjük!

ICOMOS Titkárság



Búcsúzunk...

Marosi Ernő művészettörténész (1940. április 18. – 2021. július 9.)



2021. július 9-én elhunyt Marosi Ernő Széchenyi-díjas művészettörténész, 1993-tól a Magyar Tudományos Akadémia levelező, 2001-től rendes tagja. 2002 és 2008 között az MTA társadalomtudományi alelnöke volt. A Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztje a csillaggal (2009) és a Hazám-díj (2014) kitüntetéttje.

1958–1963 között magyar és művészettörténet szakra járt a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen, a magyar művészettörténet-írás többek között Dávid Ferenc, Galavics Géza, Kovács Péter, Kovalovszky Márta, Perneczky Géza, Tóth Melinda, Tóth Sándor alkotta, 1963–1964-ben pályára lépő nagy generációjához tartozott. Dercsényi Dezső és Entz Géza tanítványaként a középkori művészet kutatójává lett. Hat évtizedes pályáját (első írása 1961-ben jelent meg) az ELTE Művészettörténeti Tanszékén kezdte – az oktatást, 1991-től egyetemi tanárként, végül már professzor emeritusként, élete végéig folytatta –, idővel azonban a MTA Művészettörténeti Kutatócsoportjának majd

Intézetének lett igazgatóhelyettese, utóbb 1991 és 2000 között igazgatója. Tanítványai, munkatársai száma több százra rúg.

Olyan programadó kiállítások szervezése fűződik a nevéhez, mint az *Árpád-kori kőfaragványok* (1978), a *Művészet I. Lajos király korában 1342–1382* (1982), a *Művészet és kultúra Luxemburgi Zsigmond korában 1387–1437* (1987), később a már tanítványai által rendezett minden jelentős középkori témájú kiállítás sikeréhez tanulmányokkal, katalógustételekkel járult hozzá. Ő szerkesztette a *Magyarországi művészet története* akadémiai kézikönyv-sorozatában a gótikának szentelt *Magyarországi művészet 1300–1470 körül* (1987) két kötetét. A középkor teljes időszakának a kutatója volt, egyaránt foglalkoztatták az építészeti emlékek és kőfaragványok, a szobrászat, az ötvösség, a „kisművészetek” alkotásai a koronázási palásttól kezdve a romanika és a gótika emlékein át a Mátyás kori reneszánszig. A középkori építészeti emlékek vizsgálatát gyakran újszerű módszerekkel, a 19. századi műemléki restaurálások eredményein és forrásain keresztül közelítette meg (ld. tanulmányosorozatát a kassai Szent Erzsébet-templomról). Mindig nagy beleérzéssel, a műemlékes szakemberek partnereként fordult a műemlékvédelem történetének, a műemlékek művészettörténeti forrásbázisa megóvásának, az azt fenyegető rekonstrukcióknak a kérdéseire. Számos műemléki témájú tanulmányt publikált műemléki és más kiadványokban, rendszeres előadója volt a műemlékes programoknak, konferenciáknak.

A 20. század utolsó harmadának, a 21. század elejének legnagyobb hatású magyar művészettörténésze volt. Ha valamivel nem értett egyet, ha valamit fontosnak talált, véleményét sosem rejtette véka alá – az intézményi és a szellemi rombolás ellen rendszeresen felemelte szavát.

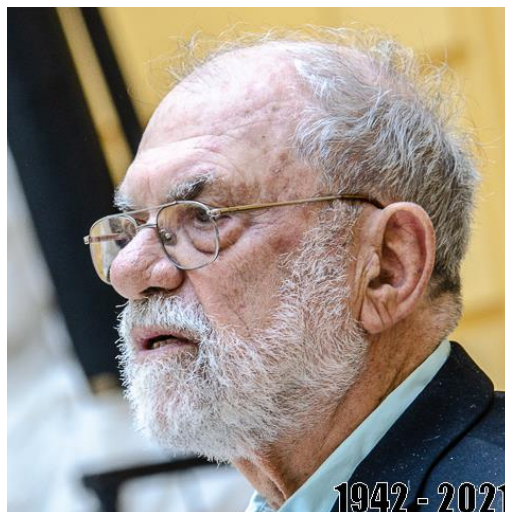
Lővei Pál



Ráday Mihály (Budapest, 1942. június 11. – 2021. július 16.)

Ráday Mihályra emlékezünk ...

Alig van ember a világon, akinek neve összeforr egy intézménnyel, egy mozgalommal. Ráday Mihály egy teljes, új szemléletű világot alkotott operatorként, művészettörténészként - majd ahogy városvédő lett. Sokoldalú tehetsége, képzettsége áldotta meg azzal a teljesen egyéni látásmóddal, aminek segítségével felismerte a részlet nagyszerűségét, értékét, kulturális üzenetét. Közvetlenül, vagy közvetve mindenki ismerte, mindenki elismerte. Emberként is példátlan hatással volt környezetére. Ő maga intézménnyé vált, ami az értéktisztelő követők megszervezésével azonos értékrenddel rendelkezők országos hálózatává terebélyesedett.



A 70-es években már meglátta a régvolt ember alkotásában a művészetet, akkor, amikor a korszak sem jelentett még igazán értéket sokak szemében. Egy akkor már eltűntnek vélt és eltüntetni kívánt polgári világ művészeti értékeire figyelt fel, amikor az a hivatalosságok szemében még tiszteletet sem érdemelt. A múltból fennmaradt, sokaknak apróságnak tűnő dolgokért szólt, azokért, amelyekben ott volt a múlt emberének munkája, lelke, tehetsége, kultúrája. Eleink üzenete a mives részletben él, az szól lelkünkhez, az szól utódainkhoz – akkor, ha megőrizzük őket, és ha meg is akarjuk őrizni őket. Ez az a kultúra, ami a mi kultúránk, de csak akkor, ha azt látjuk, értékeljük, és a magunkénak tudjuk.

Amikor először szóltak műsorai, ki gondolta, hogy egy bazaltkocka települési érték, vagy ki gondolta, hogy az új éles élű betonszegélynél lényegesen nagyobb érték a töredezett sarkú, sok száz évet megélt lekoptatott gránitszegély. Tudta, hogy a függőfolyosó padlója, és a korlát a lifttel együtt a lakóhelyünk része, hogy az útszegély, a postaláda, a telefonfülke a velünk együtt élő környezetünk, hogy az épületek díszei, a látvány, a tetőcserepek nemcsak az épülethez, hanem a tájhoz is hozzátartoznak.

Egyre többen figyeltek szavára, kamerájára, meglátására, egyre többeket ragadott magával, szemlélete tette ügyét közös ügyé. Eredményességét stílusának, tisztán, egyszerűen megfogalmazott gondolatainak is köszönhattük. Korát lényegesen megelőzve állt meg váratlan helyeken egy pillanatra és figyel fel meghökkentő helyzetekre. Az értelem, a józan ész vezette, olyan nyilvánvaló kérdéseket tudott felvetni, hogy válasz helyett csak szégyenkezhattünk, hogy valóban miért nem ez a természetes.

Az emberi butaság ellen és főleg unokáinkért küzdött - napi kultúránkat, eltűnő kulturális értékeinket féltve. Érzelmekkel is tudott hatni. Tudta, hogy a személyesség, a közös élmény, a közös kultúra az összetartó erő, az egyetlen, amire a jövőt építeni lehet. Féltette múltunkat - tudta, hogy értékeink megőrzése, fennmaradása nélkül nincs jövőnk.

Soha nem nyugodott. Mindenhol a szépet, az élményt, a maradandót kereste és védte. Az érték enyészete ellen lépett fel. Képes volt az egyes történetekben meglátni a tendenciát, és az ebben rejlő veszélyt, vagy akár a lehetőséget. Mindig valamiért és nem valami ellen szólt. Ezért fogadták el korszakoktól függetlenül mindenkor és fogadták mindenhol.

A múlt értékeinek a feltárásával, bemutatásával igazán nem is a települést védte, hanem az ott élő embert szólította kötelességére, kulturális gyökereire, értékeinek védelmére. A ma emberéhez szólt, a már csak alkotásában ismert elődeink által létrehozott csodákra hívta fel a figyelmet. Akármiről is beszélt, mindig a hajdan volt alkotó emberről szólt, az ő üzenetüket tudta a mai embernek közvetíteni. Minden műsora hidat épített egy múltbéli emlék alkotói és a mai emberi közösség között. Évszázadok kultúráját kötötte össze a ma élő közösségekkel.

Az „Unokáink sem fogják látni” TV műsorában bemutatott helyszínek közbeszéd tárgyává lettek. Értékeink sokasága menekült meg segítségével. Több bontásra ítélt értékes épület mellett megmentette a hányódó Róth Miksa Gyűjteményt, helyreállította műhelyházát. A Tatai úti vasúttörténeti parkot, több régi hajónk megmentését neki köszönhetjük. A Körhinta épületét, a zugligeti lóvasút végállomását sem láthatnánk közbenjárása nélkül. Kézdivásárhelyen a személyes ismerősévé lett Etelka néni páratlan napfényműtermét mentette meg. A régi címerek visszahelyezése, a régi budapesti utcanevek visszaállítása várostörténeti jelentőségűvé lett programja volt. Szívügyének tekintette a hidak helyreállítását, hiszen azok a város legfőbb szimbólumai. Az Andrássy úti kandeláberek, telefonfülkék, buszmegálló táblák, a Duna parti rácsok mind városképalkotó elemként is fontosak voltak a számára.

Természetétől teljesen idegen volt a profitorientált álságvilág, erkölcsi felfogásával összeegyeztethetetlen volt, hogy a Lánchíd Coca-Cola reklám martalékává váljék – nem is lett! Ha valaki visszafordíthatatlan kárt okozott vagy megalomán vállalkozásba kezdett környezetünk rovására, azzal összeveszett még akkor is, ha korábban ő a barátja volt. Tudta, hogy Budapest milyen értékeit veszélyeztetik a magasházak, a tetők átépítése! Láta Budapest építészeti világának világcsodáját – az igazi értékeit szerette, és nem a MOL tornyot.

Fővárosi képviselőként a védett épületek helyreállításának támogatását kezdeményezte, az így létrehozott fővárosi alappal értékes épületek sokaságát menthették meg. A Város és Faluvédő országos mozgalom, a városvédő egyesületek kiadványai, fotógyűjteményei a műemlékvédelem történeti forrásdokumentumaivá váltak. A gyermekpályázatokkal, a gyermektáborokkal a legfiatalabbakat nyerte meg a környezet értékeinek felismerésére és megőrzésére. Bánsági, partiumi, kolozsvári társszervezetek is ugyanolyan tisztelettel fogadták, mint a hazaiak. Egész Kárpát-medencében becsülték, tisztelték.

Írásait, előadásait kötetekbe rendezte. A Városvédő beszédek, a Házak nyilvános titkai ugyanúgy szólnak az épületekről, mint építőikről, lakóikról - a régiekről és a maiakról egyaránt. Ugyanilyen elkötelezettséggel kutatta és tette közkinccsé 48-49-es emlékhelyeinket. Írásai ugyanúgy kultúrtörténeti forrásmunkák is. Mindig mindent tudott, hogy melyik épületünkkel mi történik, hogy mi készül érte, vagy ellene. Mihály gyermeki nyitottságát megőrizve minden iránt érdeklődött, figyelt, közvetlen természetével azonnal mindenkivel közvetlen kapcsolatba került. Segítségért is Mihályhoz lehetett fordulni. Ráday meg intézkedett, lobbizott, levelet írt, telefonált egy ügyért, majd egy másikért, sok százért. Sokakban elültette szemléletét. Történeti jelentőségű eredményei szuggesztív, megingathatatlan személyiségének köszönhető, ami különös többletet jelentett fellépésekor. Ezt a vitalitást, ezt a meggyőzőerőt ezután már lehetetlenség ügyekhez rendelni.

De honnan lesz ezután ember, aki lát, aki meglát és megláttat, aki kijár, aki levelez, aki a legjobb pillanatban felháborodik és meg is őrzi haragját ha az ügy, vagyis magyar értékeink tárgyi és szellemi védelme ezt így kívánja - legyen az bárhol a világon. Nem tudjuk, talán csak érezhetjük, hogy Ráday Mihály elvesztése mekkora veszteség a magyar műemlékvédelem számára. Munkásságának eredménye ott marad értékeinkben és bennünk, ha tovább tudjuk vinni elkötelezettségét, céltudatosságát műemlékeinkért, vagyis jövőnk kultúrájáért.

Nagy Gergely



Rády Ferenc festőrestaurátor (1937. szeptember 10. –2021. augusztus 8.)

Ismét egy nagyszerű kolléga távozott az Országos Műemléki Felügyelőség egykori „aranycsapatából”. Hogy ki volt Ő, aki már életében több lexikonban szerepelt - azt nehéz lenne minden részletre kiterjedően méltatni, ráadásul Róla, az Emberről nem szólnak a lexikonok...

Aligha lehet szebben szólni Őróla és munkásságáról, mint Bojár Iván András, aki így búcsúzik Tőle:

„RÁDY FERI, ISTEN VELED!

A kerítésre könyökölt, mosolygott és viccelődött amikor utoljára láttam. Koraósz volt, alkonyi fény. Örülök, hogy ez a kép maradt meg bennem róla.

“Apósom” volt négy éven át, s valahogy családtagnak

éreztem magam vele mindmáig is. Még ifjú voltam, ő tán fiatalabb akkor, ahogy ma én. Jó lélek, gyermekeit, családját teljes odaadással szerető. És nagyszerű festőrestaurátor.

Ez a hivatás különleges alázatot kíván. Történelmi korok, más festői modorok mögé bújva újra életrehívni elkopott, lemeszelés alól sérülten előbújó képeket. Feriben ez az alázat nagy volt. Mesteri.

Talán nyolcvanhat tavasza lehetett. Gödöllőre mentem ki inaskodni hozzá. Ő és Dávid Feri, ki hajdani egyetemi mesteremmel, Tóth Sándorral a falkutatás Sherlock Holmes-ai voltak, együtt vizsgálta a gödöllői Grassalkovich-kastély hajdani színházának falait. Billegő állványokon jártunk. Kint az ablakon át egy másik világ, a létező Szovjetunió tárult elénk. Csak pár héttel korábban vonultak ki Sissi királyné színházából a szovjet katonák, kik becses kastélyunkat évtizedeken át kaszárnyaként gyalázták. Itt is, hajdan kétméter magasan betonnal volt kitöltve a színház tere, tán harckocsikat vagy miket szereltek benne. A két Feri halkan motoszott a falon, egyeztettek, felfedezéseiket rögzítették. A falon túl épp reggeli sorakozót tartott a déli hadseregcsoport alakulata. Ötéves katonaidajüket töltő kopaszra nyírt személyiségüktől fosztott szovjet kiskatonák sorakoztak a kétoldalt meszelt téglákból rakott farkasfog vetemények keretezte, gondosan gereblyézett sóderos udvaron. Lusta szürke reggel volt. Átlagos. Egy bádoghanszóró idegen muzsikát recsegtetett villanypózna tetején. A sorakozó tisztje, ahogy előtte nap, majd a következőn is, bikacsökkel módszeresen vert egy összeroskadt fiatal bakát. Itt és ilyen körülmények között éledt újra a magyar kultúra egyik gyöngyszeme. S ebben Rády Ferinek múlhatatlan érdeme volt. Petróleumszagú mocsokból kaparta elő és ragyogtatta fel újra a hazai udvari művészet egyik legragyogóbbikát.

De drága Rády Ferinek nem is ez volt élete legfőbb alkotása. Bár hosszú aktív munkásság jutott szorgos életében, köztük olyan jeles feladatokkal, amilyen Nógrádsáp, Tereske Szent László-ciklusa, vagy éppen Ják temploma legelső festéseinek feltárása, a fő mű számára évtizedekkel később is a keszthelyi ferences templom középkori, több mint hatszázéves freskóinak újraélesztése volt.

Ma már a mindennapjaink része, hogy a fél évezrednyi időre eltűnő falképek láthatók, de a restaurálási munka elkészülte napjaiban még szenzációnak számítottak és feléledésüket hatalmas figyelem övezte.

Ebből a figyelemből akkor a feltámasztásban kulcsalak alázatos szereplő Rády Ferire is irányult. Tán kimagasló szakmai elismerés is járt volna, ha a teljes többéves feltárási dokumentáció oda



nem vész egy autófeltörés során. De odaveszett. S a néma varázsló elismerése szűk szakmai kör szóbeszédédeként maradt fent csupán.

Rády Ferinek szép tartalmas alkotó élet jutott. Hajlott korában Keszthelyhez közel, győri otthona környezetét, a Balatont festette. Meg családja szép gyermekeit. Ez értelmet és nyugalmat biztosított neki.

Mert Rády Ferinek pokoli fájdalmas, nehéz öregség jutott. Tökéletes idol, motorbajnok apjának kisgyerekkori elvesztése után öreg korára a kisebbik lánya tragikus elvesztése hagyott soha nem gyógyuló sebet, égő fájdalmat a szívében. Utolsó tizedét nagyobbik lánya és unokái odaadó figyelme mellett ez a veszteség dominálta. Nem járt neki ennyi szenvedés. Legjobb érzésekkel gondolkodik rá, ahogy eddig is mindig, s amíg majd gondolni tudok. Isten veled, Feri. Megnyugodhatsz végre.”

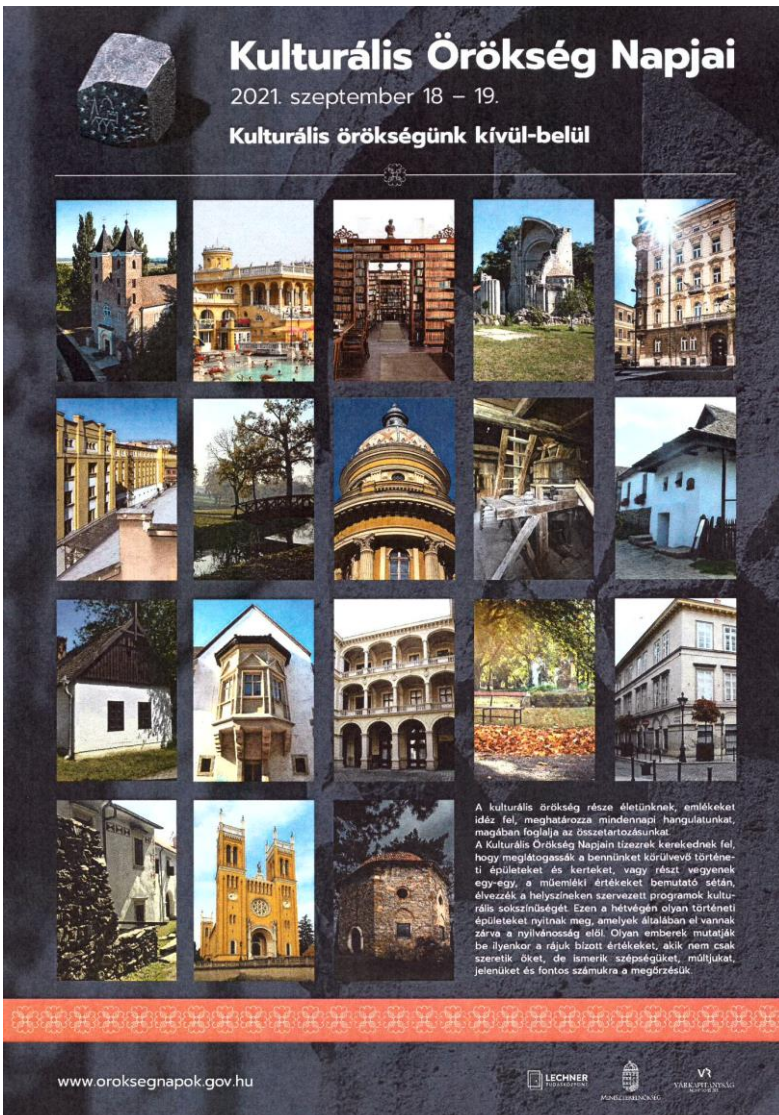
Rády Ferenc búcsúztatására 2021. szeptember 3-án, pénteken 13.00 órakor kerül sor Keszthelyen, a karmelita templomban.

Mi, az egykor még az OMF-nél együtt dolgozó „műemlékesek” különös szeretettel gondolunk Rády Ferencre, Ferire és – mivel akkoriban az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság (civil szervezet ide vagy oda) az OMF nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó egységétől elválaszthatatlanul működött – igazán méltó, hogy ICOMOS-ként is megemlékezzünk Róla. Tehetsége, tudása, alapossága és megfontoltsága valóban bámulatraméltóan szép, finom és hiteles falképrestaurálásokat eredményezett. Ne feledjük, hogy munkásságának jelentős szakasza olyan korszakra esett, amelyben egyáltalán nem volt minden (anyagi, emberi, fizikai) feltétel automatikusan biztosított a műemlékekkel, azok restaurálásával foglalkozók számára – ugyanakkor azok a bizonyos, sok esetben hosszú ideig tartó, türelmet próbáló munkát igénylő műemlékek: nos azok akkor is az ország távolabbi, időnként nehezen elérhető pontjain várták megmentőiket. Most már sajnos nem kérdezhajtuk meg Feri barátunktól, Rády Ferenc restaurátor-művésztől, hogy milyenek is voltak a munkakörülményei, hogyan is élte meg azokat a „nomád időket”. Köszönetünket viszont és baráti szeretetünket magunk és az utókor nevében is kifejezzük – azok nevében is, akik az alkotót már nem ismerhették, de alkotásait, amelyekkel kibontakoztatta, bemutatta, megőriztet a múlt korok megannyi csodálatos műveit, ők is megcsodálhatják. Kedves Feri Isten veled, nyugodj békében!

Fejérdy Tamás



Felhívások és közelgő, előjegyezhető programok:



Kulturális Örökség Napjai
2021. szeptember 18 – 19.
Kulturális örökségünk kívül-belül

A kulturális örökség része életünknek, emlékeket idéz fel, meghatározza mindennapi hangulatunkat, magában foglalja az összetartozásunkat.
A Kulturális Örökség Napjain tízezrek kerekednek fel, hogy meglátogassák a bennünket körülvevő történelmi épületeket és kerteket, vagy részt vegyenek együtt, a műemléki értékeket bemutató sétán, élvezzék a helyszíneken szervezett programok kulturális sokszínűségét. Ezen a hétvégén olyan történelmi épületeket nyitnak meg, amelyek általában el vannak zárva a nyilvánosság elől. Olyan emberek mutatják be ilyenkor a rájuk bízott értékeket, akik nem csak szeretik őket, de ismerik szépségüket, múltjukat, jelenüket és fontos számukra a megőrzésük.

www.orksegnapok.gov.hu

LECHNER
MÉMELÉKVI
VÁR
MÉMELÉKVI

A helyszínekről, rendezvényekről bővebben a <http://orksegnapok.gov.hu/> honlapon található információ



XXX. Országos Műemléki Konferencia

„Hagyomány – Építészet - Műemlékvédelem” címmel **2021. szeptember 30. - október 2.** között, **Salgótarjánban** kerül megrendezésre a XXX. Országos Műemléki Konferencia. A három napos esemény még szervezés alatt áll, a végleges programról, jelentkezési feltételekről tagjainkat e-mailben tájékoztatjuk.



Mőcsényi Mihály Kertművészeti és Kerttörténeti Műhely és Konferenciasorozat 2021



Mőcsényi Mihály
Kerttörténeti és Kertművészeti
Konferencia
Eszterháza

MEGHÍVÓ

MŐCSÉNYI MIHÁLY KERTMŰVÉSZETI ÉS KERTTÖRTÉNETI NEMZETKÖZI MŰHELY ÉS KONFERENCIASOROZAT

BAROKK KERTMŰVÉSZET

II. Nemzetközi Konferencia
2021. szeptember 30. - október 1.
Fertőd, Esterházy-kastély



ESTERHÁZY-KASTÉLY
- FERTŐD-ESZTERHÁZA -

A konferencián való részvételi szándékot 2021 szeptember 24. éjfélig az alábbi linken elérhető regisztrációs űrlap kitöltésével és elküldésével várják a szervezők:

<https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSfX3OyRH06XD8jm4CeA5IBDhsdpmQXLUALKJ95-8G6SfbWM9A/viewform>



**ICOMOS Híradó,
a Magyar Nemzeti Bizottság közleményei**
Szerkesztőség: H-1113 Budapest, Daróczi út 1-3
Telefon: +36/1/2254966 +36/70/7090813
E-mail: secretariat@icomos.hu
Honlap: www.icomos.hu
Kiadja az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottsága
Felelős kiadó: Dr. Nagy Gergely
Szerkesztő: Keller Annamária
HU ISSN 2062-4964 (Nyomtatott)
HU ISSN 2062-4972 (Online)

Az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság egyéni és jogi tagságával járó előnyök:
- informáltság a műemlékvédelem hazai és nemzetközi híreiről, eseményeiről, pályázatairól, ösztöndíjairól, stb.
- az ICOMOS elektronikus körlevelek, az ICOMOS honlap (www.icomos.hu), az ICOMOS Híradó és az ICOMOS News/Nouvelles ICOMOS révén
- ingyenes vagy kedvezményes belépésre jogosító tagsági kártya a világ számos múzeumába, műemlékébe, romterületére
- az UNESCO/ICOMOS Dokumentációs Központjának szabad használata